HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 4 9 Mayıs 1935 Sayı : 48

Büyük Kurultay

Cumhuriyet Halk Partisinin dördüncü büyük kurultayı, bu gün (9 mayıs 1935) Ankarada toplanıyor. Her kesin bildiği gibi. Cumhuriyet halk partisi, « Anadolu ve Rumeli müdafaai hukuk cemiyeti » adı altında, daha 1919 da, dâhî Atatürk tarafından kurulmuş, asıl şimdiki adını da, cumhuriyetin ilânından sonra almıştır.

İlk kuruluşunda, yani henüz « Anadolu ve Rumeli müdafaai hukuku milliye cemiyeti » adını taşıdığı sıralarda, Cumhuriyet Halk partisinin tek gayesi şu idi: vatanı istilâ etmiş olan düşmanı, memleket sınırlarının dışına kovmak ve kendi temiz toprakları üzerinde Türk milletini hürriyet ve istiklâline kavuşturmak...

Şimdi, şu barış ve sessizlik günlerinde pek tabiî ve çok umumî görünmesi muhtemel olan bu gayeyi gerçekleştirmek için kurulan « Anadolu ve Rumeli müdafaai hukuku milliye cemiyeti », aralarındaki düşünce ve inanış ayrılıklarına bakmıyarak, bütün millet fertlerini kucağında toplamış, bunlar, öz yurdun düşman ayakları altında çiğnenmekten biran önce kurtulması için, büyük Şefin etrafında birleşmişti.

İşte, « Türkiye Büyük Millet Meclisi » ve « Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti » bu birleşmeden doğmuş, bu iki kurumu meydana getirmekle, yüce Türk milleti, kendi benliğine, kendi gücüne, hasılı yalınız kendine daya-

narak, kendisini yine kendi elile idare edeceğini bütün dünyaya açıkça anlatmıştı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, görünüşte Cumhuriyet hükûmeti değildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti, üzerinde Cumhuriyet damgasını taşımıyordu. Fakat gerçekte, Türkiyede halk idaresinin temeli, bu hükûmetin teşekkülile atılmış oluyor, Türkiyede halk idaresi, bu hükûmetle birlikte kuruluyordu.

Düşmanı « Anadolunun harimi ismetinde boğarak » büyük zafare erişdikten ve vatanı kurtardıktan sonra, Dahî Atatürk, « Halk Fırkası » adile bir siyasî fırka kuracağını millete bildirdi ve vatan çocuklarının bu işle ilişikli düşüncelerini sormak üzere memleket içinde bir seyahat yaptı. Bu seyahatte anlaşıldı ki, her Türk çocuğu, Atatürkle birlikte yürümeğe, onun fırkasında, onun çizdiği proğrama göre çalışmağa çoktan karar vermiştir.

Bu seyahatten sonra, Halk Fırkası nizamnamesi hazırlanarak, 9 Eylül 1923 te kat'î şeklini buldu. Bu nizamnamenin ilk maddesinde, fırkanın :

1 — Millî hâkimiyetin, halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmek.

2 — Türkiyeyi asrî bir devlet halinde yükseltmek.

3 — Türkiyede bütün kuvvetlerin üstünde kanunun velâyetini hâkim kılmak, için çalışacağı tebarüz ettirilmişti.

Bu ana fikirlerin içinde, cumhuriyet vardı, milliyet esasları vardı, medenî kanun vardı, cumhuriyet devrinde kadının vaziyeti, şapka, Türk harfleri, öz türkçe, medereselerin, şeriye mahkemelerinin, tekkelerin kaldırılması, laiklik, hasılı Cumhuriyet devrinde gerçekleşen her iyi, güzel ve doğru şey vardı. Atatürk, fırkasının ilk nizamnamesine yavaş yavaş yapmak istediği bütün inkılâpların işaretini koymuştu.

Aynı nizamnamenin ikinci maddesinde: « Halk Fırka-

sının nazarında, halk mefhumunun, her hangi bir sınıfına munhasır olmadığı, hiç bir imtiyaz iddiasında bulunmayan, umumiyetle kanun nazarında mutlak müsavatı kabul eden bütün fertlerin halktan bulunduğu, halkcıların hiç bir aile, hiç bir sınıf, hiç bir fert imtiyazı kabul etmiyen, kanunların vazettikleri mutlak hürriyet ve istiklâli tanıyan fertler olduğu» işkile yer bırakmıyacak surette açıkça anlatılmıştı.

Halk fırkası, bu temeller üzerinde kurulur ve yükselirken General İsmet İnönü, İnönünde kazandığı zaferin bir eşini, Lozanda da kazanmış, Lozan barışı yapılmış, Türk milleti de, diğer bütün medenî milletler gibi, her türlü hakkına, hürriyetine, istiklâline kavuşmuş idi. Artık memleket dışında uğraşılacak işler azalmış, anayurtta çalışmak, anayurdu yükseltmek ve ilerletmek zamanı gelmiş, fırka nizamnamesinde yalınız işaret edilerek geçilen işlerin birer birer hakikat alanına çıkarılması için hiç bir engel kalmamıştı.

İlk iş, Türk devletine, asıl adını vermek, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti yerine, Cumhuriyet hükûmetini getirmek oldu. Bundan tam on bir buçuk yıl önce, 29 Birinciteşrin 1923 te, Büyük Millet Meclisinin onayladığı bir kanunla Türkiyede Cumhuriyet ilân edildi ve Büyük şef, Kamâl Atatürk, ilk Cumhur Reisi seçildi.

Böylece artık devlet, gerçek adını, mahiyet ve hüviyetinde ötedenberi yazılı adını almış oluyordu. Fakat, İstanbulda hâlife unvanile saltanat devrinin bir mirası halâ yaşıyor ve bu, ayrı ayrı her Türkün gözüne diken gibi batıyordu. Türk milleti, yıllarca aç, susuz, sefil kalmış, ıztırap ve eza içinde yıllarca kan dökmüş, nihayet vatanını harebe halinde iç ve dış düşmanların elinden kurtarmıştı. Bundan sonra, hiç bir Türk bu vatanın tekrar tehlikeye düşmesine, sarsılmasına, zedelenmesine razı olamazdı. Halbuki tehlike aramızda, hattâ içimizde canlanmış duruyordu. Yeni Türk Cumhuriyetinin karşısında duran bu canlı tehlikeyi, Türkiyede artık manası kalmıyan hâlifeliği de yık-

mak, ortadan kaldırmak lâzımdı. Büyük Atatürk 1 Mart 1924 de söylediği söylevde bu lüzumu işaret etti ve iki gün sonra, 3 Mart 924 tarihinde şeriye ve evkaf vekâletinin kaldırılması, tedrisatın birleştirilmesi tekliflerile birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi, halifeliğin de ilgasını kabul etti. Bu suretle Cumhuriyet toprakları üzerinden saltanatın son döküntüleri de atılıyor, Cumhuriyet toprakları bu döküntülerden de temizleniyordu. 20 Nisan 1924 tarihinde Teşkilâtı Esasiye kanunu, yukarıda anlattığımız yeni değişikliklere göre tadil edildiği gibi, 23 İkinciteşrin 1924 tarihinde de fırkanın adına « Cumhuriyet » kelimesi eklenerek parti, « Cumhuriyet Halk partisi » oldu.

15 Birinciteşrin 1927 de Ankarada toplanan Büyük kongre, Cumhuriyet Halk Fırkası adına göre, fırkanın birinci kongresi sayılabilirdi. Fakat, fırkanın kökünden bağlı olduğu « Anadolu ve Rumeli Mudafaai Hukuku Milliye » cemiyetinin temadisî olduğuna göre, gerçekte bu kongre partinin ikinci kongresi idi. Büyük şefin, bu kongreyi açma söylevindeki şu parça, bu noktayı etraflı bir surette ve pek güzel anlatır :

«Cumhuriyet Halk Fırkasının büyük kongresini açıyorum. Fırkamız geçen ıztırap seneleri içinde milletimizin hayatı ve şerefi için gösterdiği yüksek azim ve iradenin mümessili olarak bundan dokuz sene evvel meydana çıkmıştı. Bütün Anadolu ve Rumeliye şamil olmak üzere ilk umumî kongremiz Sivasta aktedilmişti. Sivas umumî kongresinde müzakere mevzuu aynı esaslar olmuştur. Bu esaslar tavzıhan ve bütün memlekete teşmilen kabul olunmuştur. Gerçi o zaman kullandığımız unvan ile bugünkü unvan arasında fark vardır. Fakat teşkilât esas itibarile mahfuz kalmıştır ve bugün siyasî fırka halinde tecelli eden mevcudiyete mebde teşkil etmiştir. Bilhassa memleket ve millette umumî gaye - ki umumî selâmet ve refahı teminden ibarettir - aslı, mahiyeti değişmeksizin takip olunmuştur.

Binaenaleyh diyebiliriz ki, bugün küşadı ile mübahi olduğum büyük kongremiz, Sivas kongresinden sonra teşkilâtımızın ikinci büyük kongresi oluyor. »

Partinin ikinci kongresinde, büyük şefin tarihî söylevi vecd ve takdir hislerile dinlenmiş, nihayette büyük başkana teşekkür edilmesi ittifakla kararlaştırılmıştır.

İkinci kongrede, parti nizamnamesinde değişiklikler yapılmış, büyük Atatürkün umumî reisliği tespit edilmiştir. Kongre, fırka hükûmetlerinin çalışmasına yol gösterecek esasları sıralayan umumî reislik beyannamesini takdirle tasvip etmiştir. Bu beyannamede fırkanın Cumhuriyetçi, Lâik, Halkçı, Milliyetçi vasıfları açık olarak gösterilmiştir.

İkinci büyük kongre tarafından kabul olunan esaslar, devlet işlerinin ve millî inkilâbın açılıp ilerlemesi için memleketin umumî hayatına yeni bir cephe vermişti.

Fırkanın üçüncü büyük kongresi, 10 mart 1931 tarihinde Ankarada toplanmıştır. Bu kongrece ana fikirler, fırka proğramında bir araya getirilmiş, ikinci kongrenin kabul ettiği Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık ve Lâiklikle birlikte Devletçilik ve İnkilâpçılık vasıfları da fırkanın ana vasıfları arasına alınmıştır.

Üçüncü kongrenin kabul ettiği yeni nizamname ile bütün teşkilâta ait usuller, amelî şekillere sokulmuş, fırkanın çalışma tarzları gösterilmiş, fırka kongrelerinin halkın dileklerini toplaması temin edilmiştir. Yeni nizamname, bir de halk terbiyesi için halk evleri açmak azifesini fırkaya vermiştir.

Cumhuriyet hükûmeti bu gün, fırka proğramında gösterilen esaslar üzerinde inkılâbın başındaki hızla çalışmaktadır. Fırkanın umumî reisi büyük Atatürk üçüncü kongreyi açarken söylediği söylevde, fırkanın başardığı büyük işleri anlatırken bundan sonra daha geniş hizmetler görmeğe çalışacağını kaydetmiş ve bunun bir şartla mümkün olacağını söylemiştir:

« — O şart aziz milletimizin muhabbet ve itimadının fırkamız üzerinden eksik olmamasına dikkat ve feragatle çalışmaktır. Fırkamız, burda kusur etmedikce, selim hisli, şuurlu, vefalı milletimizin muhabbet ve itimadından daima emin olabilir.„

**

Tarihini kısaca yazdığımız Cumhuriyet Halk Partisinin, dördüncü büyük kurultayı da bugün Ankarada toplanıyor. Bu münasebetle bugün saat on beşte Türkiyenin bütün şehir ve kasabalarında Parti ve Halkevleri kurağlarında toplanılacaktır. Bu toplantılar, radyosu olan yerlerde Ankarada Kurultayın ilk açılış nutkunu radyo ile dinlemekle işe başlıyacaklardır. Ondan sonra her yerde Cumhuriyet Halk Partisi birinci kongresinin Sivas kongresi olduğu, partinin aslında ve başında yurdu kurtaran, ilk adı Müdafaai Hukuk olan ulusal yüce kurumun devamı ve ilerlemesi olduğu ve yurdun kurtuluş savaşından sonra en ileri anlamda kuruluş, açılış ve yükselişi, düzenlediği ve konan temel prensiplerle en ışıklı bir geleceğin yollarını açdığına dair söylevler söylenecek ve konuşmalar yapılacaktır. Gece yine parti ve halkevleri kurağlarında müsamereler ve toplantılar tertiplenecektir.

Mecmuamız büyük knrultaya çalışmalarında başarıcılık diler ve Partimizin Ulu Başkanına sonsuz sayğılarını sunar.

SAFRANBOLUDA VE KÖYLERİNDE AİLE

Başı geçen sayıdan

Gode gode — Eskiden köylerde uzun müddet yağmur yağmazsa, köylüler yağmur duasına çıkarlardı. [1] Bu yağmur duaları bazan okadar kalabalık olur ki, etraf köylerden gelerek dua yerinde birikmiş halkın yekûnu beş altı bini bulur. Bu gün tarihe karışan bu iptidaî âdetlerin bazı meraklı ve eğlenceli tarafları vardır. Söz gelimi duayı tertip eden köy dörder beşer saat mesafeli (50-60) köyü davet eder. Bu köyler de merasime gencile, ihtiyarile ve mektep çocuklarile beraber iştirak ederler. Dört yandan gelen kafileler geniş dua alanında toplanmağa başlar. İlk önce duaya gelenlere, duayı tertip eden köylülerin hazırladığı yemekler ikram edilir. Yemekten sonra duayı yapacak hoca hazırlanan kürsiye çıkar, halk hep ayakta hocanın okuduğu duaya bir yandan:

— Amin amin.

Derler. Bu duaların bir hususiyeti de şudur: Duada bulunanlar ellerinin içini aşağıya çevirir ve parmaklarını toprağa sarkıtırlar. İkinden sonra köylüler birer birer köylerine dönerler. İşte bu dualardan sonra kazara bir yağmur yağıverirse o zaman gün asıl köylü yavrulara doğar. Çünkü çocuklar uzun müddet beklenen yağmurun şerefine (Godegode) oyunu tertip ederler. Godegodeye yağmur yağmağa başlar başlamaz başlanır. Bütün köy çocuklarının elbirliği ile yaptıkları godegode şöyle tertip edilir:

Önce uzunca bir sırık bulunur. Sırığın üzerine yeşillikler sarılır, bu yeşilliklerin üzerine yumurta ve saire konur. Bir çocuk eline bu godegode sırığını alır, en öne geçer, diğer arkadaşları da kafile halinde arkadan bu arkadaşlarını takip ederler. Godegodeciler bütün köy evlerini kapı kapı dolaşırlar ve her kapının önünde:

Godegode kul olsun
Harmanları sel olsun
Arpa buğday bol olsun
Allah dedem Allah hu
Gökten bir badman [2] su.

Çocukların kapı önüne geldiklerini gören ev sahibi pencereden ilk önce bir maşrapa üzerlerine su döker. Sonra kapıya inerek yavrulara yumurta, yağ, kıyma ve saire verir. Çocuklar kapı kapı dolaşarak hediyeleri alır almaz:

Teknede hamur
Arabada çamur
Ver Allahım ver
Bir hayırlı yağmur.

Diyerek armağan aldıkları evin önünden uzaklaşırlar ve böylece

[1] Yağmur hakkındaki itikatlar pek çoktur, sırası geldikce hepsini ayrı ayrı yazacağız.

[2] Bakırdan yapılmış kovaya badman derler, bunun bir adı da bakraçtır.

bütün köyü baştan aşağı dolaşırlar. Her yer dolaşılıp bittikten sonra biriken öteberi çocukların kendi aralarında seçtikleri bir eve taşınır. O gece ev sahibi bu çocukları kendi getirdikleri erzakla ağırlar. Çocukların yemeklerini hazırlar, bir yandan yemek hazırlanırken çocuklar da büyüklerin sıra âlemlerinde olduğu gibi yüzük oyunları, saklanbaç, kör ebe oynarlar, yemekler pişinceye kadar çok neşeli bir gece geçirirler. Yemek hazırlandıktan sonra ev sahibi çocukları sofra başına toplar, pürneşe, gülüşe oynaşa yemekler yenir. Gode gode eğlenceleri çocukluğa has olan derin bir safiyet içinde cereyan eder.

Kurak — Kurak oyunu sekizer santim boyunda bir çomak, bir inek tırnağile oynanır. Önce oyuncular bir daire çizerler. Bu dairenin merkezine Melet denilen bir çukur açarlar. Merkezin kenarlarına da her oyuncu için bir melet açılır. Ortadaki melediye kodak konur. Herkes merkeze toplanır, oyunculardan biri kodağa vurur. Bu şiddetli temasla kodak kaleden fırlar. Kodak fırlar fırlamaz oyuncular kuş yavrusu gibi meletlerin yanına dağılırlar. Melet kapanıp açıkda kalan ebe olur, merkezdeki melete geçer. Ebe kale yani merkezdeki melete gelir gelmez, meletlerinin başında duran oyuncular kurnazlıkla ve hesaplı oyunlar yaparak gelip elindeki çomakla kaledeki kodak denilen inek tırnağına vurur, ebenin meledisinden kodağı uzaklaştırırlar. Bu suretle oyuncularla ebe arasında bir mücadeledir başlar, işte bu mücadele arasında ebe kurnazlık yaparsa oyuncuların kodağa vurmasına meydan vermeden kodağa vurmağa gelenin meldesini kapar. Bu sefer meldesini ebeye kaptıran oyuncu ebe olarak merkezdeki melete geçer.

Cildebir — Bu oyun Safranbolu köy çocuklarının oynadıkları muhtelif oyunlar içinde en ehemmiyetlilerinden biridir. Oyun gayeleri itibarile kıymetli olduğu gibi oynayış şekilleri itibarile de tetkike değer. Çünkü Cıldebirle vücuttaki adalâtın kuvvet ve sertliği arttığı gibi bu oyun köylü yavruların sporculuğa ve nişan almağa alışmalarına da son derece yardım edn bir oyundur.

Cildebir üst bölümü kalın alt ucu ince çomaklarla oynanır. Bu çomakların, ardıç, kızılcık ve ayva dallarından yapılması lâzımdır. Çünkü Cıldebir, ağacı hem kuvetli ve hem de alâstikıyeti olan buğlardan olmalıdır ki oyuna elverişli olsun.

Enver Beşe.

BALIKESİRDE PAPUÇCULUK

8 Ağustos 932

1 — Balıkesirde dört beş sene evveline gelinceye kadar 150 papuçcu dükkânı vardı. Bugün ise papuçcu dükkânlarının sayısı yüz ile yüz on arasındadır.

2 — Papuçcu dükkânlarından ancak dördü beşi papuçcu çarşısından ayrı yerdedir. Diğer papuçcu dükkânlarının hepsi çarşı içindedir.

3 — Çarşıdan ayrı yerde olan papuçcu dükkânlarının çarşı dahilinde açılamamasının sebebi, sahiplerinin müsait vaziyette olmamalarıdır. Mamafih bunlar daima çarşı ile temas ederler, yapdıkları işleri çarşının tellalına vererek sattırırlar. Bunların işleri yine esnaf tarafından müzayede ile satın alınır. Çarşı dahilinde dükkân bulunmaması dolayısile başka yerde dükkân açan papuçcular da vardır. Bu gibiler ilk fırsatta çarşı içinde buldukları dükkâna naklederler.

4 — Papuçcu dükkânlarının hepsi denilecek kadar çoğu, yani dörtte üç buçuğu kira ile tutulmuştur. Bizzat sahip olduğu dükkânda işliyen papuçcu ancak on, on iki kişiden ibarettir. Papuçcu çarşısındaki dükkânların çoğu evkafındır. Çarşıda evkafa ait olmıyan dükkân pek azdır.

5 — Papuçcular arasında papuçcu çarşısının kaç senelik olduğunu söyliyecek kimseye tesadüf edilemedi. Bununla beraber umumiyetle papuçcular çarşılarının çok eski olduğunu rivayet ediyorlar.

6 — Papuçcu çarşısı takriben kırk elli sene evvel daha küçük ve papuçcu dükkânı daha azmış. Son kırk elli sene zarfında çarşı tedricen büyümüş, beş sene evveline kadar büyümesinde devam etmiştir. Şimdi ise bilâkis küçülmekte ve küçüldükçe papuçcu dükkânlarının sayısı azalmaktadır.

7 — Papuçcu çarşısının şimdiki yerinde kurulmasının sebebini bilen yoktur. Yalnız papuçcular arasında çarşının şimdiki yerinde kurulmasına Paşa camiinin yakın olmasını sebeb gösterenler oldu.

8 — Papuçcu çarşısındaki dükkânlardan en az kira getirenin seneliği kırk liradır. En çok kira getiren dükkânın seneliği de yüz liradır. Bir kaç sene evvel papuçcu çarşısında seneliği 150 liraya kiralanan dükkân da bulunuyordu. Fakat bu gün bu mıkdar kira getiren dükkân yoktur.

9 — Papuçcular çarşısında başka esnafa ait dükkân yoktur. Ancak çarşının iki başında iki kasab dükkânile bir başında bir sarraf dükkânı vardır. Çarşı içinde başka esnafın dükkân açmamasının sebebi, kendi işini yapmağa imkân bulamamasıdır. Papuçcu çarşısının içinde yalnız bir kahveci dükkânı vardır. Bu da çarşının kahve ihtiyacını temin eder. Buna rağmen esnaf bu kahve-

cinin çarşı dahilinde bulunmasından memnun değildir. Esnaf ister ki, o kahveci dükkânı da papuçcu dükkânı olsun.

10 — Papuçcular çarşısında mevcut dükkânların hepsi ahşaptır, kârgir, yahut yarım kergir dükkân yoktur.

11 — Papuçcu çarşısındaki dükkânlar arasında en eskisi yetmiş seneliktir.

12 — Dükkânların kıymeti mevkilerine, büyüklük veya küçüklüklerine nazaran değişir. Bugün bin liraya satılan dükkân olduğu gibi, iki bin lira eden dükkân da vardır. Fakat şimdi Balıkesirde emlâk kıymeti çok düşüktür. Onun için bu gün bin lira olan dükkân üç dört sene evvel iki bin liraya, bu gün iki bin lira eden dükkân da yine üç dört yıl önce dört bin liraya alınabiliyordu. Şu hale nazaran emlâk fiatlarında hemen yarı yarıya düşüklük vardır denilebilir.

13 — Papuçcu çarşısındaki dükkânlardan icabına göre satılanlar olur. Satıcının tercih ettiği alıcı bittabi çok para verendir. Menfaat icabından olan bu terciha kimsenin ses çıkarmak hakkı yoktur. Satıcı dükkânını mutlaka papuçcuya satmaz, dükkânı alan bazan diğer esnafdan biri olduğu gibi, tacir veya memur da olabilir.

14 — Papuçcu çarşısında satılan bir dükkânın esnaf haricinde her hangi bir kimse tarafından alınmaması için papuçcular bir teşebbüste bulunmağa şimdikiler lüzum görmiyorlar. Eskiden de bu nevi teşebbüslerde bulunulduğu işitilmiş değildir.

15 — Çarşının temizlenmesi, çarşı kaldırımlarının inşası ve tamiri, çarşının ışıklanması gibi hususlarla esnaf alâkadar olmaz. Bu gibi işler belediye tarafından yapılır. Yalnız çıraklar dükkânlarını açtıkları zaman bunların önünü sulayıp süpürürler, temizlerler. Bu, âdet hükmündedir. Her çırak sabahleyin en evvel bu işi yapar, sonra diğer işlerine bakar.

16 — Tatil günlerinde gündüz, kapalı olduğu sırada çarşıyı kimse beklemez. Geceleri bekçiler sokakları dolaşır, dükkânları muhafaza ederler. Buna mukabil bekçilere ay başlarında her esnaf, tezgâhına göre on kuruştan elli kuruşa kadar küçük bir ücret verir.

17 — Çarşının iki bekçisi vardır. Bunlardan biri akşamdan on ikiye, diğeri on ikiden sabaha kadar çarşıyı bekler.

18 — Bekçiler aynı zamanda çarşıya mücavir esnaf dükkânlarına da bakarlar.

19 — Bekçileri bekçi başı seçer, polis tarafından haklarında tahkikat yapılır, bekçiliğe elverişli oldukları anlaşılırsa bekçi tayin edilirler. Esnaf bekçilerin seçilmesine karışmaz.

20 — Esnaftan çarşı arasında hayvan besliyen olmaz. Papuçcu dükkânlarında kedi ve köpek de beslenilmez.

21 — Papuçcu dükkânları umumiyetle sabah namazından sonra açılır ve akşam üstü en geç akşam ezanı okunurken kapanır.

22 — Esnaf dükkânını istediği zaman kapayıp gidemez. İşi olup da dükkânından ayrılmağa mecbur olan ustalar dükkânını kalfasına veya çırağına bırakır. Dükkân yine akşama kadar açık kalır.

23 — Papuçcu dükkânlarını çıraklar açar. Biraz sonra kalfa, daha sonra da usta gelir.

24 — Kalfası ve çırağı olmıyan ustalar dükkânlarını bittabi kendileri açıp kaparlar. Lâkin çırağı olmıyan dükkân pek nadirdir. Çarşı bekçilerinin dükkânların açılıp kapanmasile alâkası olmadığı gibi, hiç bir dükkân sahibi de dükkânının açılıb kapanma işini bekçiye havale etmeği aklından geçirmez.

25 — Dükkân açılınca çırak evvelâ askıları asar, su tenekesini doldurur, dükkânın içini ve dışını süpürür. Bu işler biterken kalfa dükkâna gelir.

26 — Sabahleyin alaturka saat on ikide, kışın biraz daha geç usta, kalfa, çırak tamam olarak işe başlamış bulunurlar.

27 — Akşam üzeri alaturka onbir, on bir buçuk veya on ikide de işe nihayet verilmiş olur.

28 — Bir papuçcu dükkânı yerden takriben bir arşın kadar yüksek, önü ve eğer dükkân köşe başında ise iki tarafı açık olur. Dükkânların bir çoğu bir katlıdır. Mamafih iki katlı olanlar da vardır. İki katlı dükkânların üstünde de çalışılır. Kışın dükkânların önü camekânla kapatılır. Her dükkânın üstünde dükkân sahibinin isim ve lâkabı, sanatını, dükkânın numarasını ihtiva eden bir tabela bulunur.

29 — Papuçcu dükkânları kepenklerle kapanır, kepenklerin hepsi ahşapdır. Yalnız bir kaç demir kepenkli dükkân vardır.

30 — Sabahleyin dükkân açılırken çırak, kalfe, usta, kim olursa olsun besmele çeker, « Peygamber yüzü suyu hürmetine Allâh işimizi rast getirsin » temennisile dükkâna girer. Akşam üzeri dükkân kapanırken usta, peştemalını tezgâhının üstüne atar ve « Allah bereket versin » diye dükkândan çıkılır. Dükkânı en sonra terk eden çırakdır.

31 — Umumiyetle dükkânda yatmak âdeti yoktur, usta, kalfa, çırak hepsi akşam olunca evine gider. Eğer iş çok olursa geç vakte kadar çalışırlar ve sabahleyin erken işe başlamak için dükkânda yatılır. Bu da ancak senede bir kaç defa olur. Usta dükkânda kalırsa, kalfa ve çırak da kalmağa mecburdur. Bazan çırağa erken izin verilir.

32 — Ramazanda her kes oruçlu olduğu için gündüz az çalışılır ve gündüzün mesai noksanı gece işile temamlanır.

33 — Papuçcu dükkânlarının zemininde daima hasır yayılıdır. Dükkânda yekpare cevizden üç ayaklı bir tezgâh vardır. Kalfası olan dükkânlarda iki tezgâh bulunur. Çırak kalfanın karşısında ve onun nezaret ve mürakabesi altında çalışır.

34 — Usta ve kalfa tezgâhın duvar tarafında yüzleri dükkânın cephesine müteveccih olarak otururlar. Usta

ve kalfanın arkasındaki duvarın her ikisi arasına tesadüf eden kısmına iş aletleri sıra ile deriden bir kuşak içine sokulmuş bir vaziyetde durur. Bu aletler kalfanın sağına ve ustanın soluna isabet eder. Çalışma esnasında bunlardan her ikisi lüzumuna göre istifade ederler.

35 — Usta ile kalfanın tezgâhmasına rağmen papuçcu dükkânlarında elektirik yoktur.

36 — Papuçcu dükkânlarında ustanın yanında para ve lüzumlu evrak koymak için bir de çekmece vardır. Bu çekmece duvardaki aletlerin alt tarafında ve usta ile kalfa arasındadır. Çekmecenin üstünde endazelik, yani kâğıtdan yapılmış yüz ve

Balıkesirde bir papuçcu dükkânında işçiler çalışırken

ları arasında kösele ve deri ıslatmak için yarısına kadar su ile dolu bir teneke kap bulunur. Dükkânın iki tarafı açıksa diğer iki tarafında, dükkânın yalnız önü açıksa geri kalan üç tarafında ve tavanında dükkanda mamul eşya asılı bulunur. Gece çalışıldığı zaman kullanılmak üzere dükkânda bir de petrol lambası vardır. Balıkesir elektirikle tenvir edilmiş olmasına rağmen papuçcu dükkânlarında elektirik yoktur.

taban ölçüleri duvardaki bir çiviye asılı durur.

37 — Eskiden papuçcu dükkânlarında bir de şu tarzda levha vardı:

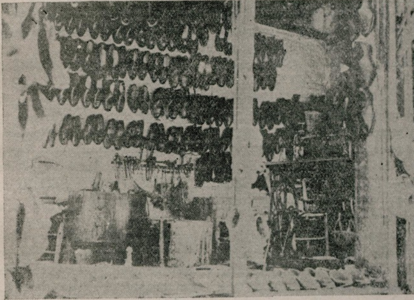
Her seherde besmeleyle açılır dükkânımız
Hazreti Ekber Yemenidir pirimiz ustadımız.

Bu kabil levhalara şimdi her dükkânda tesadüf edilmiyorsa da bazı ustalar bunu muhafazaya itina ediyorlar.

38 — Usta dükkândaki tertibatın bozulmamasına dikkat eder ve bir noksan görürse kalfa ve çırağa ihtarda bulunur. Dükkândaki tertibat göreneğe tabidir. Bu hususta en küçük ve en büyük dükkân arasında fark yoktur.

39 — Her dükkânda bir de bodrum kısmı vardır ki, burada kalıplar da bir tarafda iş yapılır, diğer tarafda yapılan iş satılır. İki katlı olan dükkânlarda üst katlarda bittabi satış yapılamaz.

41 — Dükkân içinde sanatla alâkadar olmıyan eşya bulundurulmaz. Bir papuçcu dükkânında en az iki kişi, yani bir usta bir kalfa, yahut bir usta bir çırak çalışır. Dükkânın

Balıkesirde bir papuçcu dükkânının içi

durur. En küçük papuçcu dükkânının derinliği üç ve genişliği bir metredir. En büyük papuçcu dükkanı ise dört metre derinliğinde ve üç metre genişliğinde olur. Dört metre derinliği, dört metre genişliği olan murabba dükkânlara da tesadüf etmek mümkündür.

40 — Papuçcu dükkânlarında satış ve iş yeri ayrı değildir. Dükkân-

temizlenmesi, tertibatı, eşyanın tozunu almak çırağın vazifelerindendir. Çırak bu işleri sabahleyin dükkân açılır açılmaz vakit geçirmeden yapar.

42 — Yeni bir papuçcu dükkanı yapılırken ehemmiyet verilen hususiyet bodrumu toprak seviyesinden altda yapmak ve dükkânın döşemesini sokakla bir seviyede bulundurmakdır. Bundan başka yeni dükân-

larda meşin, kösele gibi şeyler konulmak üzere bir de çatı arası bırakılmaktadır.

43 — Bir papuçcu dükkânında bulunan malzeme şunlardır : Balmumu, pamukdan hint ipliği, gön, kösele, vaketa, meşin, sahtiyan, çivi (tahta ve demir), vernik, kapsül.

44 — Bir papuçcu tarafından kullanılan aletler şunlardır: Muşta (pirinçden), kerpeten, ökçe demiri, bıçkı demiri, tıraş bıçkısı, el bıçkısı, tığ, iğne, levger (tahtadan), çekiç, iplik bükmek için demir iğ, kıyı çekeceği, kıyı bıçağı, masat, ters çeviren. Bu aletler yapılmış olduğu halde İstanbuldan getirtildiği gibi bir kısmı da meselâ ökçe demiri, el bıçkısı, tıraş bıçkısı, iğ, levger, tezgâh, tığ, Balıkesirde de yapılmaktadır.

45 — Papuçcu aletlerinden muşta, sarı ve beyaz madenden olup sarılar bir liraya, beyazlar iki liraya alınır. Büyük tezgâhlar 8-10, küçükler 4-5 liraya tedarik olunur. El bıçkısı 25 kerpeten 50, tıraş bıçkısı 50, çekiç 25-30, levger 25, tığ 15, iğ 15, iğne 5-6, kalıplar 50-100 kuruşa alınır. Balıkesirde yapılan aletler hariçten getirilenlere nazaran daha dayanıklıdır. Fakat meselâ muşta Balıkesirde yapılamıyor ve yapılsa da kullanışlı olmıyor. Onun için bu gibi aletleri İstanbuldan getirtmek mecburiyeti vardır. Bıçkıları Balıkesirde bıçakcılar, tezgâhı da fıçıcılar yapmaktadır.

46 — Papuçcu aletlerinden en çok kullanılan el bıçkısı ile muştadır. Aletler arasında süs için kullanılan yoktur.

47 — Papuçcular yekdiğerinden ödünç alet ve kalıp alır. Alet ve kalıp vermek suretile birbirine yardım etmeği esnaf memnuniyetle karşılar ve tabiî sayar. Aletler arasında kutsiyet izafe olunan alet bulunmadığı gibi alet çaldırmak, kaybetmek, kırmak gibi keyfiyetlere ait ayrı bir telâkki dahi yokdur.

48 — Papuçcular tarafından yapılan işler şunlardır:

Moda papucu (çivili, çivisiz)
Mabeyn papucu
Orak mesti (yazın giyilir).
Çocuk mesti
Sandal
Çekme
Çamurluk (papuç üstüne giyilir.)
Mest (ökçeli, ökçesiz; ökçeli kaloş ile, ökçesiz lastik ile geyilir)
Çizme (köylerde çobanlar giyer.)
Mercan terliği.
Basık
Tahta papuçu (şıpıtık papuç)

49 — Papuçcular yalnız kendi yapdıklarını değil, hariçten hazır alınan ayakkapları da satarlar.

50 — Papuçcular kendilerine lâzım olan meşin kösele, deri gibi malzemeyi dabaklardan, ipliği iplikcilerden, boyayı hırdavatcıdan alırlar.

51 — İplik ile boya Avrupa malı olup İstanbuldan getirtilir. İpliğin okkası yüz yirmi kuruştur. Boya perakende tedarik olunur.

52 — Gön, kösele, sahtiyan okka ile satın alınır, meşin götürü pazarlık alınır ki buna peygamber pazarı dahi derler.

53 — Yaban gönü Avrupadan

gelir, diğer gönler, sahtiyan, meşin ve saire yerli dabakhanelerde yapılır. Kösele de kezalik yerlidir. Eskiden kunduracılar Avrupa köselesi kullanırlardı, fakat onlar da şimdi yerli kösele kullanmaktadırlar.

54 — Sırf papuççulara ait levazım satan dükkân veya tacir yoktur. Yukarıda söylenildiği gibi kullanılan levazım muhtelif yerlerden tedarik edilir. Bu malzeme alınırken araya komisyoncu gibi üçüncü bir adam girmez.

55 — Bir papuççu dükkânında gerek usta, gerek kalfa, gerek çırak iş olduğu zaman günde on dört saat çalışırlar. Usta biçer, kalfa diker, çırak da kalıba çaker, cilalar, siler ve bunlar gibi diğer küçük işleri yapar.

56 — Papuççu ustası olmak için mutlaka sermaye ve dükkân sahibi olmak şarttır.

57 — Papuççu kalfası haftada 300-350 kuruş ücret alır. Haftalık yerine iş başına para alan kalfalar da vardır ki, böylelerine beher papuç için yirmi kuruş verilir. Bir kalfa haftada azamî ancak yirmi beş papapuç çıkarabilir. Bu takdirde haftalıkcı kalfalardan daha çok para kazanır. Fakat her zaman iş olmadığı için bazan günlerce çalışmadığı da olur.

58 — Çıraklara haftada 80-100 kuruş verilir.

59 — Sermaye sahibi olup da kendi çalışmıyan, dükkânında kalfa çalıştıran ustalar vardır. Netekim bu gün dahi iki usta sermaye sahibidir, kendileri çalışmazlar, dükkânlarında kalfa çalıştırırlar.

60 — Ustalar, dükkâna, işlere daima nezaret ederler ve icabına göre kalfaya talimat verirler.

61 — Eskiden dükkânlarında iki, üç ve hatta dört beş kalfa çalıştıran ustalar vardı. Şimdi bir kalfa bile fazla geliyor.

62 — Kalfaların haftalığını bittabi usta verir. Kalfa iş başına çalıştığı takdirde çırağın üçreti kendisine aittir. Eğer haftalıkla çalışıyorsa çırağın haftalığını da usta yerir.

63 — Ustanın evinde yatıp kalkan, iaşesi usta tarafından temin edilen çıraklar vardır. Bunlara haftada yirmi, otuz kuruş ayrıca ücret de verilir. Kalfasını veya çırağını evlat edinen ustaya tesadüf edilmediği gibi kezalik kalfasına ve çırağına kızını veren usta da yoktur. Fakat kalfasını veya çırağını evlendirmek için delâletde bulunan ustalar vardır. Şukadar ki, bu hususta ustanın delâlet ve tavassutu için kalfanın veya çırağın anasız, babasız, kimsesiz olması şarttır.

64 — Kalfasına veya çırağına mal bağışlıyan, sermaye veren usta işitilmemiştir. Ancak dükkân açan kalfalara borç para vermek suretile yardım eden ustalardan daima hayırla bahsedilir.

65 — Çırağın kalfa olması için kabiliyetine göre beş, yahut altı sene bir usta veya kalfanın yanında çalışması lazımdır. Bir çocuk papuççu çırağı yapılırken anası, yahut ba-

bası tarafından papuçcu ustasına getiritir, ustanın eli öptürülür. Ondan sonra ustaya « eti senin, kemiği benim» denerek çocuk teslim olunurdu. Eskiden çıraklar sıkı bir inzıbat altında bulunurdu. Ustasından izin almadıkca çırak hiç bir yere gidemezdi.

66 — Eskiden esnaf arasında nizam ve teşkilât yardı. Bu teşkilâtın reisi kâhya, yani esnaf kâhyasi idi. Esnaf kâhyasının bir yardımcısı olurdu. Bu yardımcıya yiğit başı derlerdi. Bundan başka esnafın dellal başısı, bayrakdarı da vardı. İşine hile katan, haksızlık eden, kâhya tarafından cezalandırılırdı. Ceza görenin dükkânı kapatılır, yahut kendisine deri satılmazdı. Kâhyanın verdiği cezaya kimse itiraz etmez, etse bile dinleyen bulunmazdı. Hükûmet dahi esnafın işlerini kâhyaya halletdirirdi.

67 — Papuççuluk Balıkesirde 65-70 sene evvel çok basit imiş. O zaman dükkânlar 40-50 kuruşa kiralanırmış. Yapılan papuçlar yemeni, sarı papuç, kadın işi papuçdan, bir de, ökçesiz mestden ibaret ve çeşit itibarile çok mahdut imiş.

68 — Balıkesir papuçcu çarşısı takriben elli sene evvel tamamen yanmış ve tekrar yeniden inşa edilmişdir. Bu yangından evvel esnaf arasında yekdiğerine emniyet etmiyen kimse yokmuş, o vakit dükkânlarda hatta kilit bile bulunmazmış.

69 — Bir çırağın kalfa olabilmesi için merasimi mahsusa ile peştemal kuşanması lâzımdır. Merasim yapılmak için kalfa olacak çırağın anası, yahut babası ustasına müracaat eder, çocuğun artık sanatı öğrendiğine kanaatı varsa çırağın kalfa olmasına müsaade ister. Usta da esnaf kâhyasını keyfiyetden haberdar eder. Kâhya izin verirse usta da çırağın kalfa olmasına müsaade eder. Ondan sonra peştemal kuşatılarak çırak kalfa yapılır. Çırak kalfa olmadan ustanın dükkânını bırakıp başka bir ustanın yanında çalışamaz.

70 — Kalfa olduktan sonra ustasile ortaklık edenler bulunduğu gibi ustanın dükkânında sermaye ustadan mesai kendisinden olmak üzere çalışanlar da vardır.

71 — Ustalar eskiden baba gibi telakki olunurdu Öyle kalfalar vardi ki, ustasına karısını bile çıkarır, evlenirken ustasından izin alırdı.

72 — Eskiden çırak kaçırmak âdeti yoktu Böyle bir harekete kalkan ustalar yolsuz edilirdi.

73 — Eskiden yeniden bir papuçcu dükkânı açmak için 70-80 lira sermaye kâfi gelirdi. Şimdi ise bu iş ancak iki bin lira ile görülebiliyor. Çünkü veresiye muamele çoktur, bunun için sermaye olmazsa iş yapmak da kabil olmaz. Mamafih veresiye mal alanların hiç birinde para kalmaz. Hepsi borçlarını öederler. Otuz kırk senedenberi veresiye mal veren ustalardan hiç birinin kimsede on para alacağı kalmamıştır.

74 — Eskiden bir papuçcu dükkânına alınacak çırakda hiç bir vasıf aranmazdı. Yalnız on, on iki yaşından küçük çırak alınmazdı. Çırağa haftada on para, sonra yirmi para, daha sonra kırk para, beş kuruş ve-

rilir, nihayet çırağın haftalığı yirmi kuruşa kadar çıkarılırdı. Çıraklar, yalnız dükkânda çalışmazlar, aynı zamanda ustanın evine ait işleri de görürler, usta ile bağa gider, bağda da ustaya hizmet ederlerdi.

75 — Papuçcu esnafı arasında, eskiden birbirine yardım hissi çok kuvvetli idi. Herhangi bir gün siftah etmiyen dükkâna, diğer esnaf müşteri göndermeği vazife bilirdi.

76 — Esnaf kâhyası, esnafın en büyük mercii idi. Ondan sonra yiğit başı, daha sonra da dellâl gelirdi. Esnaf kâhyası ve yiğitbaşı, muhtarlar gibi seçilirdi. Esnaf bir dükkânda toplanır, bu seçimi yapardı.

77 — Balıkesirde papuçcuların bir de bayrağı vardı. Bu bayrağın rengi kırmızı ve kenarları saçaklı idi. Bu bayrağın şimdi nerede olduğunu bilen yoktur.

78 — Esnafdan hastalanıp yatanlara, kazaya uğrıyanlara, ihtiyarlayıp çalışamıyanlara yardım edilirdi. Ölen, evlenen, çocuğunu sünnet eden, kızını kocaya veren esnafın evine hep birlikde gidilir, işine bakılır, kendisine yardım edilir, hediye verilirdi. Hediyeler, esnaf karıları tarafından götürülür, bu işe erkekler karışmazdı.

79 — Esnafdan birbirinin kızını alanlar çoktur. Fakat bu hususda bir usul, taamül ve anane mevcut değildir. Kezalik esnafın kendi çocuklarını kendi sanatlarına sokmak için de hiç bir âdet ve anane yoktur.

80 — Papuçcular, bu gün lastik ayakkaplardan şikâyet ediyorlar. Fakat yine papuçcular karınlarını doyurabilecek, ailelerini geçindirecek vaziyettedirler. Gerçi kazançları eskisi gibi değildir. Bununla beraber aralarında sefalete düşen de yoktur.

81 — Bundan kırk, elli sene evvel bir keçi derisi bir sahtiyan on iki kuruşdu, bir yemeni on dört, on beş kuruşa satılırdı. Bu gün aynı yemeni yüz elli kuruşa kadar veriliyor, fakat bundan pek az ticaret kalıyor.

82 — Yemenilerin eskiden numaraları yoktu. Bir yaşar, iki yaşar.... diye büyüklükleri anlatılırdı. Bir yaşar bir yaşında, iki yaşar iki yaşında demektir. On yaşardan sonra kıç ayak, ondan sonra zergerdan, daha sonra lorta, lortadan sonra rüzgâr, nihayet şavul ayak gelirdi. Şavul ayak, battal, en büyük ayak demektir.

83 — Bu günkü gibi dar, sıkıntılı zamanlarda esnaf sermayesine, hatta bazı defa sermayesinden aşağıya mal verir. Yemeniler hem topdan, hem perakende satılır. Esnaf arasında seyyar satıcılar da bulunmaz değildir.

84 — Ağustosdan marta kadar esnaf veresiye mal vermez. Çünkü köylü mahsulünü satmış, parasını almışdır. Martdan harman zamanına kadar da köylüye veresiye mal verilir.

85 — Eskiden civar kazalara Balıkesirden mal gönderilir, oralarda satış yapılırdı. Şimdi bu usul kalkmış gibidir.

86 — Bu gün Balıkesirde yemeni makinecisi olarak dört usta vardır. Makineciler yalnız dikiş diker,

SİNOPDA VE ÇEVRESİNDE SIHHAT HAKKINDA İNANMALAR

V

Duvaklama - Bezeme : El, ayak ve yüzde hasıl olan intifah ile muttasıf bir hastalıktır. Cilt yağlı gibi parlaktır. Böyle bir hastaya karşı yapılan tedavi ; hasta yüzünde duvak olduğu halde bir köşeye oturtulur. Yanına ergen bir kız ve bir erkek çocuğu getirilir. Bu çocuklardan evvela kız, hastanın duvağını açarak yüzüne tükürür. Badehu erkek çocuk bu ameliyeyi yapar. Bu, münavebe ile üç defa tekrar edilir. Kezalik üç akşam duvaklamaya devam olunur. Şayet bu suretle hastalık geçmezse (alazlama) denilen usul tatbik olunur. [1]

Samra : Uyku esnasında konuşmaktan ibaret olup sebebi de (peri alameti) olmak üzere izah edilmektedir. Tedevisi, küllüğe şeker veya pekmez şerbeti dökmekledir.

Yılancık : (humre) dereni ve efrencîyüttabia iltihabatı azmiyeye umumiyetle bu nam verilir.

[1] Alazlama, kırk bir tane kırmızı keten bezinden okuya okuya parmağa bir ip yumağı yapılır. Bazan bu yumak kırk bir tane olmayıp yedişer, veya beşer halkadan ibaret müteaddit yumaklar halinde ihzar olunur.

---

yemeninin diğer işlerile alakadar olmazlar.

87 — Esnaf, ara sıra topdan siparişler alır. Eskiden Balıkesire haricde yapılan yemeniler getirilir ve satılırdı. Şimdi böyle bir şeye tesadüf olunmıyor.

88 — Satış para mukabilinde yapıldığı gibi mübadele yoluyla da olur. Bir kısım müşteri para yerine buğday, pamuk ve buna benzer şeyler verir. Veresiye mal verildiği zaman senet alınmaz.

89 — Eskiden esnaf toplu olarak kırlara, mesirelere gider, toplanıp mevlut okuturdu. Esnaf arasında saz çalanlar, türkü söyliyenler bulunurdu. İlle bir âşık Ali vardı ki, bütün esnaf kendisini severdi.

90 — Esnaf içinde şimdi okur yazar çoktur. Türk harflerinin kabulü, eskiden okuması, yazması olmıyanların da okuma yazma öğrenmesine fırsat vermişdir. Eski harfleri bilen esnaf okuduklarından şöyle böyle bir şey anladıkları halde yazı yazamazlardı. Bu gün hem okuyor, hem de yazıyorlar.

91 — Bu gün Balıkesirde sarı papuç diken yalnız bir adam vardır. Bu adama « zavallı Mustafa usta » derler. Sarı papucu bilhassa köylüler giyer.

92 — Papuççular, ticaret odasına kayıtlıdır. Papuççulardan bir kısmı evlerinde çalışır, yaptıkları işleri arastada diğer ustalara satarlar. Esnaf arasında sanatından memnun olmıyan, sanatını bırakıp başka iş tutan, hatta memur olan vardır.

93 — Esnaf arasında tamirci yoktur. Esnaf tamir için getirilen papuçları, onlar da para kazansın, diye eskicilere gönderirler.

Mehmed Halid Bayrı

Yılancık : Tedavisi, umumiyetle ocaklı hocalara okutmak, muska almak ve taş yapıştırılmak suretiledir. En maruf (yılancık ocağı Ayancık kazasının Sazlı köyündedir. Yılancıklı hastalar tedavi için bu köye götürülür.

Ocak denilen mahal alelâde, tabiî lezzt ve soğuklukta bir su menbaı olup buradan alınan su ile hasta köyde yıkanılır. Mahallî tabirle ocağın şeyhi olan hoca yıkanmayı müteakıp siyah saplı ve ecdattan kalma küflü ve paslı bir bıçakla hastayı okur. Ayrıca muska da verir. Mezkûr menba etrafından alınan bir mıkdar toprak hastanın yılancıklı mahalline sürülür ve ayrıca alınan su da hastaya içirilir. Arzu eden hasta orada bir gece kalır. İstemiyenler aynı günde evine avdet ederler.

Tedavi için ocağa giden hastalar, hal ve vaktine göre, hocaya münasip bir hediye (ücreti tedavi makamında) verirler.

Bundan gayrı (yılancık taşı) denilen ve çok itina ile hastalara emanet suretile verilen bir de taş mevcuttur. Bu taş hastanın mahalli meufuna tatbik olunur. Yapışırsa yılancık, yapışmazsa başka bir hastalık olduğuna hükmolunur.

Badehu, yumaklar yakılarak kırmızı bir bez üstüne bunların külü konulur ve hastanın el, ayak ve yüz gibi, nahiyei meufesine tatbik olunur. Alazlama ameliyesi yapılırken, alazlayıcıya :

— Ne alazluyorsun? diye sorulur. O da «.... ayağı şişmiş, onu alazlıyorum» diye cevap verir. İlk soran da « alazla gitsin» der. Müteakıben alazlayıcı «dağlara taşlara, ulu ağaçlara, benim elim dığil, Fatma anamızın eli» diyerek hazırlanan bezı şiş üzerine tatbik eder.

Şeyhin verdiği muska suyun içine atılır ve bu su da üç gün hastaya içirilir.

Köpek memesi : Tedavisi için, fırından sıcak bir ekmek alınır. Ekmeğin üzerine sadeyağ sürülür ve bu ekmek erkek bir köpeğe doğranılarak yedirilir.

Köpek memesi üzerine bir parmak sürülürse bir, şayet beş prmak birden sürülürse bu takdirde beş tane meme halinde, çıban çıkarmış.

Dürtme : (İltihabı tabakai munzammei ayın) Buna (göz batması) da derler. Bir cini (bir baş sarımsağın tek tanesi) sarımsak alınarak, kalem gibi yontulmuş ve inceltilmiş olan bir çıra parçası üzerine kırk bir defa temas ettirilir, göze sürme gibi çekilir. Bu tedaviye sıra ile üç gece devam edilir. Sarımsak, gözün batmasını, sulanmasını giderir ve içinin de kurdunu kırarmış.

Göz lekesi: (İltihab ve hubeybatı ecfan) Bunun için üst göz kapağı ters çevrilir. Kesme bir şeker parçesı alınarak bununla üç gün kapağın içi silinir. Bu suretle hubeybat kanatılarak izaleye çalışılır. Her silmeyi müteakıp, göz temiz bir su ile de yıkanır.

Uçuk : Küçük çocuklarda şerç haricine çıkan oksiyörlerin kaşıntı tevlit etmesine denilir. Evvela, mezkûr nahiyeye kil pişirilerek sürülür. Devam ederse patlıcan kökü yakılarak külü alınır ve basılır. Bununla beraber, şercin muhitine kına

ve sigara külü parmak ucile sürülür. Şayet, bunlarla uçuk geçmezse o zaman şerce sülük tatbik olunur.

Yanı kara : (Şiripençe) Çıban üzerine evvla nişasta ve bal sürülür. Bir kaç gün bu tarzda tedaviye devam edildikten sonra bir tavuk bulunur. Kesilerek eti üzerine envaı baharat ekilir ve mahalli meuf üstüne tatbik olunur. Şayet, tavuk bulunmazsa yerine ciğer yapıştırılır. Ballı nişadır karhayı yer, kaybeder; tavuk veya ciğer de ufuneti marazı çekermiş.

Temriye : (Ektimai eşkal) Temriye tedavisi için (temriye otu) denilen nebat, kimse görmeden bir yerden çalınıp ezilerek temriye üzerine sürülür. Şayet, geçmezse temriyeye okuyan hocaya müracaat edilerek okutturulur.

Pişik kızık : Çocuklardaki pişik üzerine ekseriyetle kuru kahve ekilir ve üstüne pamuk konulur. Şayet, bununla geçmezse o zaman ya çürük tahtanın veya tabakhane kabuğu döğölüp tülbentten elenilerek elde edilen toz pişik üzerine ekilir.

Siğil, tavuk götü : Eseriyetle ellerde hasıl olur. Tedavisi için yedi parça tuz, ayın ilk çarşambasında, hocaya okutturulur. Okunmuş bu tuz parçaları peşkünün çirkefliğine gömülür. Gömülürken de « bu tuz burada nasıl erirse, siğil de öyle erisin » denilir.

Safra kabarması : (Sui hazmi midi) Bunun için dahilen karbonat alınır. Bastırmazsa limon kabuğu ve nane kaynatılarak matbuhu içirilir.

Donanma : (Kurdeşen) Sebebi, sıkıntı imiş. Bunun için kilermeni, gül suyu içine atılarak bir desturlusuna okutturulur. Badehu, bu gül suyu durulandırılarak (içinden kessin) diye hastaya dahilen içirilir.

Boğaz düşmesi, inmesi : (İltihabı levze) Bunun için sıra ile üç akşam gün eksilirken (gurubdan biraz evvel bir band ile boyun iki tarafından çekilir, kaldırılır. Badehu, yedi tane zeytinle mıkdarı kâfi maydanoz döğülerek haricen lapa halinde tatbik olunur. Bundan maada ağız içinden boğaz parmakla kaldırılır. Kaşık sapile levzeler nahiyesi üzerine bahar sürülür.

Dumuğ : (Nezle) Hasta terletilir. Ihlamur içirilir. Şeker yakılarak tütsü yapılır. Bunlarla beraber, hastaya külde pişirilmiş soğan da yedirilir. Tütsü, burnu akıtmak, nezleyi daha çabuk söktürmek için yapılırmış.

İdrar tutukluğu : (İhtibası bevil) Hastaya ebegümeci ve mısır püskülü şurubu dahilen içirilir. Bununla beraber, ebegümecile yapılan bir lapa da katip üzerine tatbik olunur.

Gece yanığı : (Zana) Sebesi, küle işemekten mütevellitmiş. Tedavisi için yedi camiden yedi tane hasır parçası, yedi evden de birer tane kırmızı eski parçası toplanılır. Badehu, kapısı kıbleye karşı olan bir fırından kezelik yedi adet ateş koru alınır. Bunlar hep bir arada yakılarak hasıl olan külle merhem yapılır ve mahalli meuf üzerine tatbik olunur.

Viladî veya kisbî sıskalık : Buna müptela olan çocukların (unma-

sı) için bervechiati tarz tatbik olunmaktadır :

Havanın güzel bir zamanında cuma günü, sela vakti çocuk birlikte olduğu halde kayıkla denize çıkılır. Tam sela verilirken iki minare arasında bulunulur. Beraber götürülen (kitap tası) [1] ile yedi dalgadan yedi tas su alınır. Bu suyun içine yedi pazı kökü, yedi maydanoz kökü ve yedi tane de taş ilâve olunur. Bu su ile çocuk yıkanır. Çocuk, uykudan terli ve yüzü kızarmış bir halde uyanırsa yapılan tedbirin hüsnü tesir hasıl ettiğine, binaenaleyh çocuğun iyi olacağına itikat edilir.

Şayet, hava fena olursa bu takdirde kitap tasile alınan su içine, köpek ve leylek başlarını kavi bir torba konularak çocuk evde yıkanır.

Bu tedbir, sihir yapılmış veya sihirden atlamış bir şahsın sihirini bozmak için de aynen tatbik olunmaktadır.

Mezkûr hastalıklarda tatbik olunan tedavi usullerinden maada (ses kısıklığı) na karşı bir filcan sıcak su derununda halledilmiş (kasnı) içirmek (asfeksi) olan bir çocuğu ıslatılarak açılan (kurt ağzı) ndan geçirmek, yılan tarafından ledğedilen bir şahsa üç cini sarımsak yedirmek, üç tane de cerhai ledgiye üzerine bağlamak, diş ağrılarına karşı rakı, ispirto ile gargara yapmak, çürük diş içine tuz, nişadır, karanfil ve (kroozot) lu pamuk koymak, cerhalarda katu nezif olarak toprak, örümcek, tütün solucan veya keçi, koyun yünü yakılarak konulmak, küçük aptestini tutamıyan çocuklara sıçan etini kıyma halinde yedirmek de bu meyanda zikre şayandır.

[1] Buna başka taraflarda (ditap tası) da derlermiş. Kitap tası, bildiğimiz sebilci tası şeklinde küçük bir tas olup kenar, iç ve dış taraflarında ayatı muhtelife yazılıdır. Kenarlarında ayrıca kırk bir tane de küçük demir halka mevcuttur. Sureti mahsusada yapılan bu tas, Mekkeden getirilirmiş. Halen elinde bulunanlar tarafından rehin mukabili verilmektedir.

*
* *

Azayi beşere ait mahallî adlar

Kafa : Reis (heyeti umumiyesile)
Büzlüm kemiği : Azmı usus
Kuyruk sokumu : Nahiyei ususiye
İncik kemiği : Azmı şazye
Uyluk kemiği : Azmı fahiz
Çimke : Baldır kemikleri (şaziye ve kasaba)
Diz kapağı, Diz aşığı : Azmı rıtfe
İnce bel : Her iki taraf kılyeler nahiyesi
Kulak tozu : Üznün harici, sayvan kısmı.
Oynak yeri : Mafsal
Gön : Cilt, deri
İplicek : Mafsalı harkafii fahzi
Dirsek : Mafsalı mirfak
Gıdık : Küçük çocuk kadibi
Kıç, kalça : Mahiyei ilyeviye
Hosciğer, hömbül : Akciğer, ree
Bağır : Karaciğer.
Can evi, mide çukuru : Nahiyei şersufiye.
İman tahtası : Azmı kas.
Damak : Kubbei hanek.

İSTANBULDA DERLENMİŞ ATA SÖZLERİ

Kızım sana söyliyorum gelinim sen anla.

Koca ekmeği meydan ekmeği, evlat ekmeği zından ekmeği.

Koyduğum yerde otlar.

Koklıyanın burnu düşer.

Kol kırılır yen içinde, baş yarılır fes içinde.

Komşuda pişer bize de düşer.

Komşu komşuya lâzım olur.

Komşu komşunun dumanına muhtaçdır.

Komşunun tavuğu komşuyu kaz görünür.

Uyluk, but : Fahiz.

Karın, kursak : Mide.

Sünük, imük : Hançerenin kısmı haricisi.

Taban : Ahmasül kadem.

Döş : Sadır.

Cicik : Meme.

Tufa : Zaviyei fekkiyenin kısmı ulvii ünsisi.

Üyrüm : Vucudun heyeti umumiyesi.

Ayak bileği : Mafsalı misemül kadem.

Büyük dil : Lisan.

Küçük dil : Lühat.

İncik : Gerdan, unkun kısmı kuddamii ulvisi.

Torba : Safen.

Sidik kavuğu: Mesane.

Sidik yolu : Mecrayi bevil.

Sinç : Çehre, vecih.

İyeğü : Adla kemikleri.

M. Şakir Ülkütaşır

Korku dağları aşırır.

Korku dağları bekler.

Korkunun ecele faydası yoktur.

Korkulu rüya görmekdense uyanık yatmak hayırlıdır.

Koyun kaval dinler gibi.

Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurahman çelebi derler.

Kozumuzu kendimiz paylaşırız.

Köküne kibrit suyu.

Köprüden geçinciye kadar ayıya dayı denir.

Köpek bile sahibini ısırmaz.

Köpek işemekle deniz murdar olmaz.

Köpek gibi uluyor.

Köpek gibi yaltaklanıyor.

Köpek gibi insanın üstüne saldırır.

Köpek köpekce yerini eşer de öyle yatar.

Köpek kocayınca kedilerin maskarası olur.

Köpek sahibini tanır.

Kepeği öldürüne sürükletirler.

Kepeğin duası kabul olunsa gökden ekmek yağardı.

Köpekler bile ana olmasın.

Köpekler güler haline.

Köpeksiz köy bulmuş, çomaksız oynar.

Kör boğazını düşünür, başka şey bilmez.

Kör değneğini beller gibi bellemiş.

Körün istediği bir göz, ikisine ne söz.

Kör gözü beni gördü.

Kör kör parmağım gözünde.
Kör körüne parmağım gözüne.
Körler, sağırlar, birbirini ağırlar.
Kör şeytanın işi çok.
Köres, topalest, kabulest.
Kötü kötü öksürüyor.
Kötü söz insanı dinden çıkarır.
Küçükler büyür, deliler uslanır.
Kubbe gibi sade öter.
Kulağı bende, aklı başka yerde.
Kulağına kurşun akmış.
Kul bunalmayınca hızır yetişmez.
Kul kula sebebdir.
Kul kusursuz olmaz.
Kulla tanrı arasına girilmez.
Kurt dumanlı havayı sever.
Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur.
Kurt kurdu yemez.
Kurt masalı okur.
Kurt oğlu kurt olur.
Kurda sürü inanılmaz.
Kurttan çoban olmaz.
Kuru kuru çaylarda buğulsun.
Kuru kuru kurban olayım, kuru çaylarda boğulayım.
Kuru kuru iltifat.
Kurudan kuruya bir şey bulaşmaz.
Kurunun yanında yaş da yanar.
Kurduğu tuzağa kendi düşdü.
Kurum gibi sim siyah.
Kurbağa varark varark, merdiven ayak ayak.
Kurşun yemiş domuz gibi kaçıyor.
Kurcalama çapan oğlu çıkar.
Kusursuz güzel olmaz.
Kuskuslanma bu dünyadır.
Kuş gibi gidip gelmeli.
Kuş kılavuzsuz uçmaz.
Kuş sütünden başka her şey var.
Kuş uçmaz, kervan geçmez.
Kuş var eti yenir, kuş var eti yenmez.
Kuyu kazarsan kendi boyunca kaz.
Kuyuyu kazan kendi düşer.
Kuyruk, başlı başına buyruk.
Kuyruğu dikdi, köprüyü geçdi.
Kuyruğu kapana kısıldı.
Kuyruğu tava sapına döndü.
Kuyruğunu omuzuna vurur gider.
Kuzu yemiş gibi karnım tok.
Kuzunun derisi, tavuğun gerisi.
Kuzguna yavrusu güzel görünür.
Lafla dükkân açılmaz.
Lakırdı kıtlığında asmalar budayım.
Lakırdıyı uzatma.
Lakırdını bil de söyle.
Lalapaşa eğlendiriyoruz.
Lanete siper olamam.
Latife latif gerek.
Leb demeden leblebiyi anlar.
Leyleğin günü laklakla geçer.
Lodosun gözü yaşlıdır.
Lokma çiğnenmeden yutulmaz.
Mahkeme kadıya mülk olmaz.
Mal benim değil mi, istediğimi yaparım.
Mal benim, kasavatı elin.
Mal canın yongasıdır.
Mal canı kazanmaz.
Mal malı kazanır.
Mal yine kazanılır, can sağ olsun.
Malı malla, canı canla ölçmeli.
Malını yemiş de ölmüş var mı ?
Malın kadar zekâtın artsın.
Malımın kâhyası yok ya.
Malının hesabını bilmez.
Mantar gibi yerden bitmez a.
Mart havası gibi bir kararda durmaz.

Mart içeri, pire dışarı.
Mart kapıdan bakdırır, kazma kürek yaktırır.
Mart kedisi gibi damlarda dolaşır.
Martın on beşi yaz, on beşi kış.
Masal dinlemeğe vaktim yok.
Masal gibi uzattıkca uzattın.
Maskaraya döndü.
Maşa varken elini yakma.
Maymunun gözü açıldı.
Mekkâri beygiri gibi dur otur yok.
Merkebin kuyruğu gibi ne uzanır, ne kısalır.
Mekik gibi gelip gider.
Melul melul bakar.
Meram anlayan beri gelsin.
Meram etmeye görsün.
Meram olunca her şey olur.
Meramın elinden bir şey kurtulmaz.
Meramın iş görmek değil, kıç atmak.
Merhametten maraz hasıl olur.
Meşrebden bahsolunmaz.
Meydanı boş buldu, istediği gibi at koşdurur.
Meyhaneciden şahit istemişler, bozacıyı göstermiş.
Mihneti kendine zevk etmedir âlemde hüner.
Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
Misafir umduğunu yemez, bulduğunu yer.
Misafir misafiri istemez, ev sahibi hiç birini.
Mizaca güre şerbet verir.
Mısıra kaçdı kurtulamadı.
Mızrak çuvala sığmaz.
Müflise mal mı kaptırdın. ?
Mühür kimde ise Süleymen odur.
Mümine eziyet haramdır.
Mürvete endaze olmaz.
Mum dibine ışık vermez.
Mum gibi dos doğru.
Muhabbet iki baştan olur.
Nabedit oldu gitdi.
Nalıncı keseri gibi hep kendine yontar.
Nalbant gibi kâk nalına kâh mıhına vorur.
Namazda gözün yok ki, ezande kulağın olsun.
Namı dillerde destan oldu.
Namusunu beş paralık etti.
Nanpareye mühtaç.
Nasraddin hocanın türbesine dönmüş.
Ne alıp veremiyor.
Ne bilir abasını, papas sanır babasını.
Ne düşünürsün, Karadenizde gemilerim mi var ?
Ne ekersen onu biçersin.
Ne gelen var, ne giden.
Me gelirse kula hakdan gelir.
Ne idin, ne oldun.
Ne istersen Allahdan iste.
Me olur, ne olmaz.
Ne oldum dememeli, ne olacağım dimeli.
Ne olduysa oldu, besliyemedik öldü.
Ne sakala minnet, ne bıyığa.
Ne şaşkın ol basıl, ne taşkın ol asıl.
Ne şiş yansın ne kebab.
Ne tadı var, ne tuzu.
Ne verirsen elinle, o gider seninle.
Ne yardan geçer, ne serden.

Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.

Neler de neler maydanozlu köfteler.

Nefsinle kıyas etmeli.

Nefesin elverirse borazancı başı ol.

Neft yağı mı sürdüler, bu ne gidiş ?

Nerde akşam, orada sabah.

Nerde çokluk, orada bokluk.

Nerde hareket orada bereket.

Nerde soyundunsa orada giyin.

Nerde şap, orada şeker.

Nereye gitsek okka dörtyüz dirhem.

Nikâhda keramet vardır.

Niyet hayır, akıbet hayır.

Nohut tanesi gibi yaş döküyor.

Nuh der peygamber demez.

O bir düşeşdi.

O bir sağnakdı, geldi geçdi.

Oğul babaya çeker.

Oğul babaya, kız anaya yâr olur.

Oğlan dayıya, kız halaya çeker.

Oğlandır okdur, her evde yoktur.

Oğlan yedi oyuna gitdi, çoban yedi koyuna gitdi.

O işin başlamasile bitmesi kaldı.

Ok gibi ciğere işletti.

Ok menziline vardı.

Ok meydanında buhur yakmağa benzer.

Ok yaydan çıkdı.

Okumu attım, yayımı asdım.

Okumuşun ekmeği koynundadır.

Olan oldu, torba doldu.

Olacak olur, inliyen ölür.

Olur olmaz patırdıya papuç bırakmaz.

Oldu olacak, kırıldı nacak.

Olmuşu da bu, olacağı da.

Olsa da boş olmasa da.

On birden sonra dükkân açar.

On parmağım iki elim yakanda.

Onun canı canda benimki patlıcan mı

Onun parası parada benimki mangır mı?

Onunla aşık atılmaz.

Ortada fol yok, yumurta yok.

Ortalık kan ağlıyor.

Ortalığı çorbaya çevirdi.

Ortalığı kasdı kavurdu.

Ortak gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş.

Orsa boca gidiyoruz.

Orosbu tövbe tutmaz.

Otu çek, köküne bak.

Oturduğu yerde ot bitmez.

Otuz iki dişinden çıkan, otuz iki orduya yayılır.

Oynamasını bilmiyen kız yerim dar demiş, yerini bollatmışlar, yenim dar demiş.

Öd ağacından odun olmaz, beslemeden kadın.

Ödünç yiyen kesesinden yer.

Öfke baldan tatlıdır:

Öfke topuğa çıkdı.

Öğleye kadar dik, öğleden sonra sök.

Öğünürse baht öğünsün.

Öğüt veren olur ama, ekmek veren olmaz.

Öksüz çocuk kendi göbeğini kendi keser.

Öksüz neden güler.

Öksüze acıyan çok, ekmek veren yok.

ANTALYA NOTLARI

I

Bu malumatı, Antalyanın garbında kâin Bey dağlarında « Fesliğen yaylası » namile maruf bir yaylada topladım.

Yerli Ahali, burasını hususî bir isimle zikretmedikleri gibi, buraya ait bir hurafeden de bahsetmiyorlar.

Öksüzün şeytanı çok olur.

Öküz öldü, ortaklık ayrıldı.

Öküz tekini bulmadan çifte yürümez.

Öküze boynuzu yük değil.

Ölüm dirim bizim için.

Ölüm hak, miras helal.

Ölümü gören hastalığa razı olur.

Ölümle öç alınmaz.

Ölümden başka her şeye çare bulunur.

Ölümden öte köy yok ya.

Ölmek var, dönmek yok.

Ölmiyecek kadar geçiniyor.

Ölme eşeğim ölme, yaz gelir yonca biter.

Ölenle kim ölmüş.

Ölenin malı da beraber ölür.

Ölüye ağlamaz, diriye gülmez.

Ölürse yer beğensin, kalırsa el.

Öldürseler kanı akmaz.

Ölür müsün, öldürür müsün ?

Ömür dediğin bir gün gibi geçer.

Önce düşün, sonra söyle.

Önüne bakma, sonuna bak.

Öz ağlamayınca göz ağlamaz.

Özrü kabahatinden büyük.

Gerisi var M. H. B.

Hayatını, âdetlerini, ananelerini tetkik ettiğim ahali, bir Yürük aşiretidir.

Bu aşiret «Karaçolgalı» diye maruftur.

«Fethiye» de «Karaçolgalı» köyünden seksen sene evvel buraya hicret etmişler ve yerleşmişler. Sebebi muhaceretlerini kimse bilmiyor. Bir kısmı :

« Atalarımız, belki bir vaka çıkardılar ve bunun için bir mecburiyet tahtında oradan kaçmak istediler»

Bir kısmı da :

« Atalarımız, işini bilir insanlardı. Her halde iyi bir şey düşündüler ki buraya geldiler. »

Diyor.

« Fethiye » deki yaylaları «Kızılcadağ» imiş. Kışın köylerde, yazın « Kızılcadağ » yaylasında oturuyorlarmış.

Yürük, bu hayata alışkındır. Kışı köyde, yazı yaylada geçirir. Yayla hayatı onlar için pek büyük ve ehemmiyetli bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaç, gerek manevî, gerek maddî cihetlerdendir.

Giyinişleri, Anadolu köylüsüne fazla benziyor. Yalnız bâzı ufak tefek ayrılıkları var. Meselâ , şalvarları daha geniş ve kendilerinin dokudukları kıldan kalın bir kumaştan yapılmıştır. Cepkenleri de aynı kumaştandır. Bundnn başka, «kebe» dedikleri büyük ve yalnız ön tarafı açılan kolsuz bir kaput giyiyorla ki,

kışın enşedit soğukları bununla mücadele ederek vücutlarını üşütemiyor.

Evleri iki türlüdür. Ekserisi kıldan mamul çadırlarda oturuyorlar. Bu çadırlar, onlar için çok kullanışlı bir tarzda yapılmıştır. Taşınması kolay olduğundan seyyar bir ev hizmetini görüyor. Bir az zengin olan yürüklerin, yaylalarda evleri vardır. Bizzat yaptıkları bu pek basit ve ibtidaî bina, taştan ve ağaçtan mamuldur. Yürükler bunlara «konak», «mesken» diyorlar. Zengin bir yürük hem ev sahibidir, hem de çadır sahibidir. Yedikleri yemekler de büyük bir besatet arzetmektedir. Alelekser süt, yoğurt, peynir, yumurta ve mısır unundan yapılmış ekmektir.

Ara sıra, pek nadir olarak bir davar keserler ve çarşıdan sebze getirirler. Yürük, kanaatkârdır. Yemekte ne bulursa hamdeder. Onun için, açlık mevzuubahs olamaz.

Bazı yürüklere tesadüf ettim ki, aylarca yalnız bir kuru ekmekle günlerini geçiriyorlarmış.

Zengin yürükler bile diğerlerinden pek farklı değildir. Onlar da fazla kanaatkâr ve muktesitdirler. Kazandıklarını biriktirmek ve bir tarla satın almak en büyük emelleridir.

Bütün bunlara rağmen son derecede misafirperverdirler.

Bulunduğumuz yaylada bir ağanın evinde misafirdik. Bize ettikleri ikram ve hürmeti kabil değil anlatamam.

Şehirden bir kimsenin oraya gitmesi kendilerini son derece sevindiriyor.

Yazın, her yürük şehirde veya köylerde ziraat yapar. Yayladaki hayvan vesaire iştigalini ailelerine terkederler. Fakat ara sıra yaylaya çıkarak-bilhassa mahsulatı suladıktan sonra-istirahat ederler.

Bir yürük ailesinin hayatı çok şayanı dikkat bir hususiyet arzeder: Sabahleyin, gün doğarken uyanıyorlar. Kadın - bu, kendi tabirleridir, zevceye «kadın» diyorlar - hayvanların sütünü sağıyor. Evin genç kızı, sonradan onları köpeklerle beraber alarak gütmeğe götürüyor. Genç oğul da dağa çıkarak odun kesiyor. Baba ihtiyarsa, evde oturuyor, genç ve dinç ise başka bir meşguliyel mutlak buluyor.

Aile kalabalıksa, yayladaki işleri daima kadınlar ve küçük çocuklar görüyorlar. Büyükler - ki onlar ara sıra şehire veya köye inerek ziraatle meşgul oluyorlar - yaylada istirahat ederler. Fazla iş görmezler.

Hayvanlar gittikten sonra kadın evde boş durmuyor. Sağılan sütleri pişirmek, yoğurt, yağ vesaire yapmakla akşamı buluyor. Onun bir dakika boş durduğunu göremezsiniz.

Oturupta bir parça nefes almak istediği zaman bile elinde küçük bir tahta görürsünüz. Yün eğirir ve yumak yapar. Akşam, genç kız hayvanlarla döner. Kadın, tekrar onları sağar. Genç oğul da avdet etmiş ve odunları yığmakla meşguldür. Güneş batarken yemek yerler. Yemekten sonra, ocakta yanan çıraların karşısında civardan gelen komşularla sohbet ederler. Bu izahat bize bir yürük evinin; her ferdi mütemadiyen

çalışan, çabalıyan, didinen bir arı kovanına benzediğini gösteriyor.

* *

Yürüklerin âdetleri, ananeleri ve itikadatları hakkında malumat aldığım zat, «Karaçolgalı» aşiretinin ağaların dan «Molla Yusuf» tur. Elli beş yaşındadır. Bayır köyünde doğmuştur. Kışın orada ikamet eder. Çiftçilik ve çobanlıkla meşguldur. Hal ve vakti yerindedir. Aşiretin ağasıdır. Hali sıhhatte ve dincdir. Sekiz saatlik dik bir dağ yolunu yaya olarak çıkıyor. Uzvî noksanları mevcut değildir.

Tahsili kendi rivayetince Antalyada«Murat Paşa», «Müsellim» « Çömlekci » medreselerindedir. Okuyup yazmasını bilir. Fesliğen yaylasındaki aşiretin imamıdır. Kendisile ko nuşurken kaydettiklerimi yazıyorum.

İNANMALAR

Büyücü :

Büyücülere « mağribî » yahut « müneccin » diyorlar. Büyücü kuvvetini elde etmek için ıssız dağ başlarında bir mağaraya kapanıyor ve orada kırk gün kalıyor. Bu kırk gün zarfında bir çok cinleri çağırıyor, onları vücuduna toplıyor. Nihayet, içlerinden bir tanesini kendisine ram ediyor. Artık, bu ram edilen cin, büyücünün tahakkümü altındadır. Verilen bütün emirleri harfiyen icra eder. Büyücülerin anasırı tabiiye ve kuvvei fevkattabia ile alakaları yoktur.

Büyücüler, hastaları şu suretle tedavi ediyorlar :

Bir hastanın yanına geldiği zaman cini çağırıyor, ona bu hastanın iyi olup olmıyacağını soruyor. Eğer, cin iyi olacağını söylerse bâzı tedbirler ittihaz ediyor. Meselâ , karnına hamur sarıyor. Öte beri, çöp möp bulup asıyor. «Mıska» yapıyor. Çünkü, nasıl olsa bu adam iyi olacaktır. Eğer cin kendisine hastanın iyi olmıyacağını söylerse, ona birşey yapmıyor, bir vesile ile ya çekilip gidiyor, yahut hakikatı söyliyor.

Büyücü, istediği zaman iyilik ve fenalığın her türlüsünü yapabiliyor. Tabiî, bunlara yegâne alet, kendisine ram ettiği cindir.

Büyücü, istediği insan şekline girebilir. Meselâ , kadın, derviş, arap vesaire olabilir.

Büyücüler yağmur yağdıramazlar. Cemaat namına kurban kesebilmek hakkını haizdirler.

Büyücülük irsî değildir. Babadan evlada geçmez. Her kim ki, mağaraya kapanır ve topladığı cinlerden birisini kendine ram edebilirse ancak o kimse büyücü olabilir. Vakıa, bâzı büyücü sülaleleri vardır. Asırlarca devam edip gitmiştir. Fakat, bunların hiç birisi de veraset suretile büyücü olmamışlardır.

Büyücülere mahsus imtihan yoktur. Çünkü, büyücülük bir cemiyet değildir. İstiyen herkes talip olabilir. Beanşart ki mağaraya kapanarak cinlerden birisini kendine ram etsin. Zaten büyücü en büyük imtihanını mağarada geçiriyor demektir. Büyücüler fal bakmazlar. İhtiyaçları yokturda ondan, zira, ellerindeki cin, onlara her hakikati söyliyebiliyor.

Büyücü olmak, Allaha isyan etmek demektir. Çünkü, herhangi bir şeyi Allah da bilir, ben de bilirim iddiasında bulunuyorlar, yani bu suretle Allahın birden fazla olduğunu söylemek istiyorlar.

Binaenaleyh büyücüler cehennemliktir. Yalnız, ölürlerken :

«لا يعلم غيب الا الله»

Derlerse cennete giderler.

Büyücülerin bir alameti mahsusaları yoktur. Herkes gibi giyinirler ve gezerler.

Bu büyücülerin öldükten sonra da kendilerine mahsus bir ibadetleri yoktur.

Büyücülerin öldükten sonra başka bir mahluk şekline girmeleri imkân haricindedir.

Cin :

Allahın görünmiyen bir kuludur. Rüzgâr, sinek, yılan, oğlak vesaire şeklindedirler.

Cinli mahlûkat, yeryüzündeki mahlûklardan bir fazladır. Cinler, ekseriyet itibarile oğlak şeklinde görülürmüş. Buna dair bir çok rivayetler var. Bir tanesini yazıyorum :

Bir jandarma, takibden dönüyormuş. Bir dağın yamacında güzel, sevimli bir oğlak görür. Hayvancığa acıyıp atından inerek kucağına alır ve yoluna devam eder. Hayvan, birdenbire ağır bir yük taşıyormuş gibi müşkülâtla yürümeğe başlar. Suvari, zorladıkca hayvan kan tere batar. Sabaha karşı köye yaklaşırlarken horoz sesleri duyulur. Oğlak, birdenbire başını kaldırıp suvariye dilini çıkarır. Suvari, derhal meseleyi anlar, kucağından fırlatarak alabildiğine kaçar.

Cinler, çok defa insana ziyan ederler. Onları çarparlar, bazan da öldürürlermiş. Öldürmedikleri zamanlar bile büyük bir ıztırap vererek kaybolurlarmış.

Evliya telâkkisi :

« Eren »ler vaktile insandılar. Allaha ibadet ettikçe, dünyanın bütün fenalıklarından uzaklaşdıkca erdiler ve istedikleri şekle girebildiler. Rüzgâr, kuş v. s. «Eren» ler istedikleri bir dağın başına gelir, konarlar. Oraya derhal bir türbe yapılır ve ibadetgâh olur. Hemen hemen her dağın tepesinde bir «Eren» vardır. Mübarek zatlar yüksek ve havadar yerleri seviyorlarmış.

«Eren» ler herkese görünmezler. Onları ancak, her zaman ibadetle meşgul olan, Allaha yaklaşan müslüman adamlar görebilirler.

Görülen ve malum olan «Eren»lerin hepsi de çok eski zamandan kalmışlardır. Onun için pek muhterem ve ulvidirler.

II

İNANMALARDA VÜCUT ÂZASININ ROLLERİ

Yürek — Ruhun mahfazası olamaz. Çünkü, ruh bir nefestir. Her âzada dinlenir. Binaenaleyh muvakkat bir mahfaza olabilir. Hayvan yüreğini insanlar «yüreği kalkdığı zaman» kullanıyorlar. Çok iyi geliyor.

Karaciğer — Gözü hileli, yani gözünde bir hastalık bulunanlara karaciğerin buğusu şifalıdır. Hayat, ciğerdedir zaten. Ciğersiz bir insan

yaşayamaz. Ruhun ciğerde çok oturması lazımdır.

Böbrek — Pek ehemmiyeti yoktur. Ruh, içinde bir müddet istirahat eder.

Dalak — Dalaklı insanların tedavisi için kullanırlar. Tedavi, şu suretle yapılır :

Taze bir dalak alınır. Dalaklı insanın karnına koyarlar. Dışardan bir kadın, elinde balta ile içeri girer, içerdekiler sorarlar :

— Nerden geliyorsun, ne yapacaksın ?

— Dalak keseceğim.

— Kesebilir misin ?

— Elbette.

Sonra, hastanın yanına yaklaşır, dalağın üzerine konan tepsiye bir balta vurur. Dalak bu suretle kesilmiş ve hasta kurtulmuş olur.

El — Sihirde büyük bir vazifesi yoktur. Yalnız, birşey yapılırken elin yardımı vardır. Meselâ , yazı yazmak yemek yemek vesaire.

El veya elin şekli, tılısım olarak büyücüye karşı kullanılmaz. Ölünün el veya parmağı da büyücüler tarafından müstamel değildir. Sağ ve sol el arasındaki fark pek büyüktür. Cenabıhak, herşeyi sağ el ile yapmak için emir vermiştir. Sol el, ancak taharet için kullanılır. Binaenaleyh, sol elle yemek yemek vesaire yapmak mekruhtur. Eğer, sağ el sakat olursa o zaman sol el iş görebilir.

Baş — Ruh başta bulunur. Fakat, asıl yeri ciğerdir. Ciğer ölünce ruh başa gelir. Son demde başdan çıkar.

Yağ — İnsan yağı, ilâç olarak kullanılmaz.

Hayvanlar, iki kısımdır. Geviş getirenler, getirmiyenler. Geviş getirenlere «temiz hayvan» , getirmiyenlere de «mundar hayvan» derler. Temiz hayvanların hastalıklarına karşı daima mundar hayvanların yağları istimal edilir. Meselâ at ve merkep yağları uyuz için, kurt yağı ağrı ve sızılar için şifalı gelir.

İnsan, mundar hayvan olduğu halde, yağını hiç bir yerde kullanmazlar.

İlik — Yağdır. İnsana çok kuvvet verir. Kan verir. Sihir vasıtası makamında kullanılmaz.

Kan — Zaıf adamlara, kuvvet kazanmaları için içirirler. Kan vasıtasile yapılan mukaveleler ve kan kardeşliği yoktur. Yalnız, süt kardeşliği vardır bizde.

Öt — Kadınlar kınaya koyarlar. Kvvetli ve karartıcı olur.

Boynuz — Büyüye karşı kullanılır. Bâzı boynuzlu yılanlar vardır. Bu yılanların boynuzları büyüye karşı gelir.

Cinler de boynuzlu ve boynuzsuz olurlar.

Diş — İnsan dişinin itikadatda rolü yoktur. Hayvan dişinin pek mühimdir. Meselâ : «Domuz dişi» hayvanlarda olan bâzı şişleri tedavi eder. Şişin etrafı dişle çizilir. Ortası noktalanır. Bu suretle şişi iner.

Dişler, büyücülere karşı tılısım olarak kullanılmaz. Büyücü dişlerine ve diş ile doğan çocuklara ait itikadat yoktur. Ölü dişleri de sihir vasıtalarından değildir.

Göz — Göz, vücut deliğidir. Fakat ehemmiyetsiz bir deliktir. Ölürken ruh buradan çıkmaz. Gözün ancak nazarı vardır. Nazar; temiz, yakışıklı, dilber insanlara ve semiz, şişman, güzel hayvanlara değer. Bunlara karşı tedabir «mıska» ve «mavi boncuk» dur. Bunları hocalar okur ve yaparlar.

Gözü mavi, saçı ve sakalı sarı olanların nazarı herkesden çok değer. Böyle adamlar çor ugursuzdur. Zaten :

Sarı sakal, gök köz adamın fenası
Gündüz yağmur gece ayaz yılın fenası

derler.

Ağız — Vücut deliğidir. Ruh buradan girer ve çıkar. Zaten, nefes alıp verirken her zaman girip çıkıyor. Öldükten sonra, ağızın kapanıp bağlanması; yalnız, insan yüzünün yakışıksız ve biçimsiz olmaması içindir. Yoksa, ruhun girip çıkmasile bir alakası yoktur.

İsim — Çocuğa ad koyarlarken buna pek çok ehemmiyet verilir. Zengin, kabadayı, açıkgöz insanların isimleri intihap edilir ki, çocuk da büyüdüğü zaman onlara benzesin. Yahut, çok sevilen kimseler vardır. Onların isimleri de makbuldür.

III

RUH

Ruh; buhar, gölge, nefes değildir. Ruh; yeşil bir sinek, yeşil bir rüzgârdır. Ruh, vücudun her tarafında mevcuttur. Bilhassa, nefeste çok bulunur.

Ruh, rüya esnasında vücuttan çıkmaz. Çünkü ruh, bir defa çıktı mı tekrar giremez. Yalnız peygamberimizin ruhu yeniden vücuduna girecek. İnsan öldükten sonra ruh vücutte kalmaz. Soluktan daha evel çıkar, gider.

Ruhlar, hazreti İsanın yanındadırlar. Hepsi orada toplanır. Her ruh, ağızdan çıkınca hemen oraya gider. İnsanın ruhu katiyen ölmez. Ceset ölür. Fakat, ruh yaşar. İnsan cesedi toprak altında çürümeğe mahkûmdur. Çünkü tabiat kanunları hâkimdir. Yalnız, ehli keramet olanların vücutları cürümezler. Tabiat kanunları burada hâkimiyetten feragat eder. Bunlar «mürşidi kâmil» lerdir.

Büyücü de öldükten sonra, ruhu herkesin ruhu yanına gider. Ölüsünün elbise ve eşyaları ailesi aralarında teksim edilir.

Rüya — İnsanların manevî hayatında bir haldir. Uyurken bir çok şeyler görür. Fakat, bu görülen şeylerin gölgeleri katiyen mevcut değildir.

IV

Kâinatta, bilhassa canlı şeylerin ruhları vardır. Dağ, taş, dere, vesairenin dahi ruhları vardır, diyorlar. Fakat, bu ruhların şekilleri bizce malum değildir. Bu ruhlara mahsus bir ibadet tanımıyoruz.

Hayvanat ve nebatat hakkında bir çok itikadat mevcuttur. Bunların içinde bâzıları çok mukaddesdirler.

Sahabe ve peygamberlerle konuşan bâzı hayvanlar vardır ki, onları mukaddes addederler. Meselâ :

Hazreti Ali, bir boynuz ağacında saklı iken, ağaç başına bir gü-

vercin konmuş. Kâfirler ağaçın yanına geldiği zaman :

— Yok, Yok !

Diye bağırırmış. Kâfir buna inanmış ve oradan kaçmış.

Bunun için Hazreti Ali güvercine dua etmiş :

— Bir yumurtadan binlerce yavrun olsun, demiş.

Boynuz ağaçına da dua etmiş, ilk bahar ve son baharda meyvasının eksik olmamasını söylemiş. Banun için boynuz ağacı meyvasını döker dökmez derhal çiçek açar.

Fakat, buna mukabil keklik, Hazreti Alinin ayaklarını gagalamış ve kanatmış. Hazreti Ali beddua etmiş. Onun için ayakları ve gagası kırmızıdır ve keklik yumurtalarından pek azı yavru olur, ve onlar da pek çabuk dağılırlar. Bir sene zarfında ölürlür.

Baykuşun da bir hurafesi vardır :

Hazreti Süleyman evlenmek istemiş. Kız evi naz evi olur, derler. Binaenaley, bütün yatakları, yasdıkları, döşemeleri kuş tüyünden istemişler. Hazreti Süleyman, kuşlara emir vermiş. Her kuş, gelmiş, bir tüy birakarak gitmiş. Hatta yarasa bütün tüylerini birakmış. Bunun için çıplaktır bu hayvan.

Yalnız, baykuş gelmemiş. Süleyman onu çağırarak niçin gelmediğini sorunca :

— Senin bende bir alacağın yok.

— Peki ama, her kuş geldi, bir tüy bıraktı, gitti. Yarasa, geldi soyundu, bunu, kimse bilmedi.

— Ben gelmedim işte, bana karışamazsın.

— Nasıl olur. Ben bukadar büyük bir hükümdarım. Hükmüm, kaftan kafa dinleniyor. Sen nasıl dinlemezsin ?

— Dinlemem işte.

— Peki, sana üç sualim var. Bilirsen ne alâ, bilmezsen seni öldürürüm.

— Sor bakayım.

— Dünyada ölü mü çok, diri mi ?

— Ölü.

— Niçin.

— Herkes bir gün ölüp gidecekde ondan.

— Dünyada mamure mi çok, virane mi ?

— Verane.

— Niçin ?

— Çünkü, herşey sonunda yıkılır, virane olur.

— Sen nerde oturursun ?

— Viranelerde. Çünkü kimse kıskanamaz. Bende kimsenin gözü kalmaz. Onun için viraneler benim meskenimdir.

— Dünyada er mi çok avret mi ?

— Avret.

— Neden, baksana, şehrin ahalisi hep er ya, Bütün sokaklar erle doludur.

— Sen her gördüğünü ermi sanıyorsun ? Bâzı kimseler vardır ki avrattan daha aşağılıktır. Meselâ, senin gibi, bir avrat için milleti soyanlar er değildir.

Hazreti Süleyman kızmak istemiş. Baykuş demiş ki :

— Şimdi seni mahvederim.

— Nasıl?

— Yetimlerin tarlasına giderim.

Topraklarda çırpınırım, oradan kanadlarıma ve tüylerime aldığım toprakları getirir, senin evine atarsam mahvolursun.

Hazreti Süleyman bunun üzerine:

— Doğru doğru, demiş, yetimlerin hakkı insanı mahveder, seni azat ettim, haydi git!

İşte bu sebebten baykuş uğurlu kuştur. Onu severler. Ona ilişmezler. Onu vurmak günahtır.

Bâzı yerlerde baykuşu uğursuz addederler. Halbuki yürükler arasında böyle bir kanaat mevcut değildir.

Nebatat için pek fazla hurafe bilmiyorlar. Zaten bunlar, böyle şeyler ancak « nâtık mahlûkat » da olurmuş, diğerleri konuşamadığı için bu gibi hurafelere tesadüf etmek imkânsızmış.

V

Tezahüratı tabiiye, Allahın afetleridir. Onlara kimsenin aklı ermez. Yalnız, « müneccin » isterse bundan, haberdar olur. Çünkü, cinler gökten denizden, karadan haber alırlar. Göğe ait bir cine sahip olan müneccin, gökteki hadiselerden ve tezahürlerden haberdar olabilir. Denize, karaya ait cinler de bu suretle oralarda olan şeylerden haber verirler. Gök gürlediği zamanlar bir rivayet naklederler : Gökte, meleklerle zebaniler değnek değneğe kavga ederlermiş. Değnekler birbirine çarpar ve kırılırken gürültü çıkarmış.

VI

ÂDETLER

Doğuma ait

I — Rüyanın, gebelik ile büyük bir münasebeti yoktur. Yalnız, kadın rüyasında korkarsa çocuğunu düşürür

II — Çocuk doğduğu zaman hiç bir tehlikeye maruz değildir. Yalnız, kırk günden sonra « nazar » tehlikesile karşılaşır. Buna karşılık olarak tavada ısıtılan tuzu veyahut sıcak kurşunu suya dökerler. Mavi boncuk takarlrr. Lohusa kadın hakkında yapılan tedbirler pek çoktur. Lohusa kadını öldürmemek için bir çok çarelere müracaat ederler. Çünkü, «lohusa kadının mezarı kırk gün açık durur » derler. Kırk günden sonra, domuz gibi olur, kalkarmış. Lohusa kadın, kendisini üşütürse kanı kazıklaşır ve ölür. Bunun için deve pisliğini kaynatarak içirirler, bire bir gelir.

Bir çocuk doğarken, lohusanın başındaki kadın nasılsa, çocuk ta öyle olurmuş. İyi ise iyi, fena ise fena .

Erkeklerin « bel soğukluğu » hastalığına tutulmasına « lohusalık » diyorlar ve ona bir lohusa gibi bakıyorlar. Çünkü, bu hastalık insana lohusalık gibi kan zayı ettirir de ondan.

II

EVLENME

I — İzdıvaç gerek dahilî (Exogamie) gerekse haricî (Indogamie) oluyor. Yani, nasıl rast gelirse öyle. Her ikisi de makbuldür. Yalnız, tahtacı, çingene, gâvur olmaması şarttır.

II — İzdivaç iki suretle olur. Ya, tarafeynin muvafakatı ile kız alınıp veriliyor, yahut kaçırılıyor.

Kız kaçırmak şöyledir :

Erkek tarafı kızı istiyor. Kız tarafı vermezse; erkek, güvendiği delikanlıları toplayıp bir fırsat düşürerek kızı kaçırıyor.

ANADOLU HURAFELERİ

A. Hstalığa müteallik

Kur'anın bazı ayetleri vardır ki, bir çok hastalıklara ilaç olarak kullanılır. Şöyle ki, ellerde çıkan sihilleri kaybetmek için kırk tane pişmiş buğday tanesi alıp her birisinin üzerine bir ayet okuduktan sonra üfleyip bir ipe dizerek güneşe asmak lâzımdır. Bu güneşte asılı olan pişmiş buğdaylar kurudukca ellerde bulunan sihiller de kaybolurmuş.

Bunu Afyonda bir çok kimselerden işittim.

§ Baş ağrıları için Mevlevî tekkesinin türbedarı okur ve üflerse şifa muhakkaktır.

§ Anî olarak cinnet alametleri gösterenlerin, yahut sinir hastalığı dolayısile elleri uyuşanların şeytanlar üzerine abdest bozmuş demektir.

§ Bir nevi kan çibanlarının tedavisi için, «Gelincik köprüsü» denilen bir mahal vardır. Çiban çıkınca kırk tane pişmiş buğday tanesi alarak memleketin garbinde bulunan bu köprüye giderler ve orada buğdayların her birine bir şey okuyup üfliyerek köprüden aşağı atarlar ve çibanların derhal geçeceğine itikat ederler.

§ Umumiyetle sıtmaların tedavisi için bağlamak lâzımdır. Şöyle

---

Kız tarafı, eğer erkek tarafından kuvvetli ise, kızı kurtarmağa giderler. Kızı evvelâ iade etmelerini söylerler. Rıza ile verirlerse alıp götürürler. Vermezlerse vuruşurlar, zorla alarak götürürler. Hatta kız « bem rızamla geldim » dese bile dinlemezler.

Bu esnada kız tarafını iltizam edenlere para, yahut hediye vermek âdettir. Eğer kız tarafı, erkek tarafından zaıf ise, cesaret edip cebren kızı almağa gidemezler. Dava ederler.

III — Evlenme esnasında icra edilen merasim evlenme kanununun cari olduğu yerlerdeki gibidir. Tamamen şehirlerdeki izdivaçlara benzerler. Hiç bir hususiyeti yoktur.

IV — Kız satın almak âdeti mevcut değildir. Yalnız, kız tarafı erkek tarafından fazla ağırlık ister. Bu ağırlık verilmezse, kızın izdivacına muvafakat etmezler.

Yürükler arasında bir âdet nazarı dikkatimi celbetti :

Her baba, oğlunu, askere göndermeden önce evlendiriyor. Çocuğun askerliği gelmezden bir iki sene evvel düğünlerini yapıyorlar. Bunun bir çok istifadeli noktaları var : Eve gelen kız, askere giden evlâdın gördüğü işleri görür. Binaenaleyh, aile içinde, evlâdın askere gitmesile sekteye uğrıyan bir vazife kalmaz. İzdivacın bu hususuna çok dikkat ediyorlar. Bulunduğum ağanın bir oğlunu biz orada iken nişanladılar. İki sene sonra askerliği varmış ta ondan .

Ekrem Reşit

ki, sıtma tutan kimse bir zata gider ve benim sıtmamı bağlayınız der. O zat ta, pamuk ipliği ile bir şeyler okuyarak sıtma tutanın bileğine pamuk ipliğini bağlar. Şu suretle sıtmanın mündefi olacağına itikat edilir.

§ Afyonkarahisarda sarılık hastalığına mübtelâ olanlar nakibüleşraf, yahut onun ahfadı vardır, ona giderler. O zat, yahut çocuklarından her hangi birisi, küçük bir biçakla üst dişlerin etile üst dudak arasında bulunan et parçasını keser. Badehu Afyonkarahisarın şarkında bulunan « Bacıpınar »dan bir mıdıkar su getirilerek yıkanılır ve hastalık mündefi olurmuş.

B. Evlenmeye mütealik hurafeler

§ Afyonda bazı kimseler, ezcümle genç kızlar vaktile evlenip evlenemiyeceklerini öğrenmek için « Deper » namındaki köyün civarında bulunan ve « Çöpçatan » tesmiye edilen pınara giderler. Pınara atacakları iki çöp yekdiğerile birleşirse kendilerinin de pek yakın bir zamanda evleneceklerini zannederler.

§ Bir arkadaşım bana şu garip hikâyeyi anlattı:

« Kalecik » denilen bir köyü ziyaret etmiştim. Köyde bir zatın hanesine vardığımda orada bir hocanın misafir olduğunu ve her gün zavallı fakir hane halkının hocaya hizmet ettiklerini ve tavuklar, hindiler, hatta kuzular kızartıp ikram ettiklerini gördüm. Hocanın kim ve ne için burada ikamet etmekte olduğunu sordum. On beş gün evvel gerdeğe giren oğlunun bağlanmış olduğundan gelin hanımla minasebette bulunamadığını ve hocanın her gün okuyarak bu bağı çözmeğe çalıştığını ve sırf bu iş için hocayı uzak bir mahalden celbettiklerini söylediler. Hocaya bu bağlanmanın ne ve nasıl olduğunu sordum. Hoca dedi ki: «Oğlum, bir kızla bir oğlan evlenip gerdeğe girecekleri gün eğer bir kimse eline pamukipliği, yahut gelinin bir tel saçından alır da bir şeyler okur — muayyen duası varmış, fakat benim hatırımda kalmadı — ve elindeki saç, yahut ipliğe üfliyerek mezkûr saçı, yahut ipliği filân gelin ile filân güveğiyi bağlıyorum diyerek bağlar ve düğüm yaparsa o düğüm çözülünciye kadar erkek kadına takarrüp edemez. Okuyarak düğümü çözmek lâzımdır.

C. Resimlere mütealik hurafeler

— Bazı kimseler katiyen kendi fotoğraflarını çektirmezler. Bunun sebebini sorduğumda bazıları «yevmi kıyamette Allah niçin resim aldırdınız, diyerek âzap edecek ve bize bu resmin canını veriniz diyecektir» dediler.

Bazıları ise «resim insanın aynıdır. Binaenaleyh onun için de ibadet etmek ve oruç tutmak lâzımdır. Aksi takdirde, yani yalnız kendimiz için ibadet eder de resmimiz için ayrıca resim üzerine düşen va-

zifeyi ifa etmezsek Allahın yanında mesul oluruz» tarzında cevap verdiler.

D. Büyü ve büyücülük

Uşakta yakın zamanlara kadar büyü ve büyücülüğe inananların bulunduğu söyleniyor. Bir kimse bir başkasını öldürmek veya onu zarara uğratmak arzu ederse büyü ile uğraşanlara gider, büyü yaptırırmış. Bunun bir takım usulleri vardır. Büyüyü bozmak için de bir takım alınması lâzım tedbirler vardır. Bir gün bu tedbirlerin ne olduğunu sorduğumda şu cevabı aldım: " Dabakhanelerden ve bir çok lâğımlardan toplanan ve çarşı civarında biraz açıkta akan pis sudan içmek veya mümkün olursa o su ile yıkanmak büyüyü bozar.„

§ Afyona iki saat mesafede Kalecik köyü vardır. Bu köy iri ve sivri bir kayanın eteğindedir. Köyün üst tarafında ve sivri tepenin tam yarısında oyuk bir kaya vardır. Çok kimseler burada « Sarı çoban dede » isminde bir zatın yatmakta olduğuna inanıyorlar. Burada bulunan yarık bir kayadan daima su damlar. Bu suyun ise göz hastalıklarına iyi geldiğini söylerler. Bazı kimseler gözleri hastalanınca oraya giderler. Dedeye okur, damladan gözlerine damlatırlar. Orada bulunan bazı ağaçlar da, dede razı olmadığından, kesilmez.

Küçüklüğümde bir kaç defa şiddetli öksürüğe tutuldum. Hekime gitmeğe lüzum görülmedi. Afyonnun cenubunda bulunan dağda ve hemen hemen memlekete bakan bir yamaçta bulunan ve « öksürük kayası » tesmiye edilen ortası bir insan geçecek kadar delinmiş bir kayayı ziyarete gittik ve kayadaki delikten bir kaç kere geçmek ile öksürük geçecek diye inanıldığından biz de bu kaya deliğinden bir kaç defa geçdik.

§ Afyonkarahisarda küçüklükte yüzümde veyahut diğer bazı kimselerin yüzünde çıkan ve emreği yahut göz çıbanı denilen bazı çıbanları, hoca veya dedelere gösterirdik, onlar da bir şeyler okuyarak yüze tükürürler, bu suretle çıbanların geçeceğine inanırdık. Bu çıbanlara tüküren dedelerin mutlaka deniz suyu içmeleri lâzım imiş.

§ Adanada Dörtyol ile Çay arasında bulunan ovada bir ağaç vardır ki « Cennet ana » denilen burası bir çocuk tedavihanesidir. Çocukları hastalanan anneler, çocuklarını buraya getirirler. Tavuk keserler ve yemek yaparlar. Bir iki saat kaldıktan sonra çocuklarına ağacı öpmesini emrederler. Çocuk eğilir. Ağacın toprağa yakın bir yerinden öper. Bu sırada annesi de ağacın dalına bir bez parçası bağlar. Bundan sonra dua kabilinden bir takım sözler söyler. Bu suretle gûya çocuğun o hastalıktan kurtulacağına inanır.

§ Dörtyolda mevcut ziyaretlerden biri de Karataşdır. Bu taş Dörtyola bir saat mesafede Kuzucu köyünde eski bir mezarlık harabesinde kâindir. Ziyaretin yanında büyük bir sakız ağacı vardır. Kara taş yan yana dikilmiş iki taşdir ki

bir mezar taşı olması muhtemeldir. Zeminden itibaren yükseklikleri bir metre yirmi santimetre kadardır. Sivri uçları arasında on santim kadar açıklık vardır. Rivayete göre bu on santimlik açıklıklar ne zaman kapanırsa o zaman kıyamet kopacakmış. Burada çocukları hastalananlar aynı merasimi tekrar ederler. Çocuğu bu iki taş arasından geçirdikten sonra civardaki ağaca bir bez parçası bağlayıp ayrılırlar.

§ Antebin Kunduracı çarşısında Karatarla camii karşısında «Yufbaba» denilen bır zat vardır. Halk arasında hakkındaki efsaneye göre bu «Yufbaba» hayatında hiddetlendiği adama «yuf» derse o kimse muhakkak bir musibete uğrarmış. Bu dede öldüğü gün cenaze alayında bulunan bir zat, «Sağ iken her kese yuf diyordu, şimdi kendine de yuf» deyince Yufbaba tabuttan başını kaldırarak «Sana da yuf» demiş ve o adam da orada ölmüş, kendisinden evvel mezara göndermedikce kendi tabutu bir türlü yerinden oynamamıştır.

§ Gûya bir zamanlar Antep kaza iken orada bulunan bir kaymakam Yufbabanın yerini değişdirmak istemiş, biraz ilerdeki meydana yeni bir türbe yaptırmış. Fakat ertesi gün sabahı herkes kemali hayretle yeni türbenin yıkıldığını görmüşler. Kaymakam yeniden inşa ettirmiş ve hemen eski türbeyi yıktırmış ve taşlarının her birini bir tepeye attırmış ise de ertesi gün keza yeni türbenin münhedim ve eskisinin kemafissabık kaim olduğunu gürmüş. Kaymakam üçüncü defa yine yaptırmağa teşebbüs etmiş ise de bu sefer çocuklarının ölümü, evinin yanması gibi bir takım felaketlere maruz kalınca bırakıvermış.

§ Yedisandıklı: Antebe sekiz saat mesafede Nizip kazasının cenubu şarki tarafında mezaristan arasında bir türbe dahilinde yedi sandıktan ibarettir. Antep - Urfa yolu üzerinde bulunduğundan yolcular buraya uğrarlar. Çocuğu olmıyanlar paçavradan beşikler yaparak büyük sandığa, dıvarlara asarlar. O mübarek zat yüzü suyu hürmetine gûya Allak oraya müracaat edenlere çocuk ıhsan edermiş. Büyük sandığın etrafında vatan diğer altı mezarda çocukları gömülü imiş.

§ Konyaya tabi Yenişehrin biraz cenubunda ve yarım saat mesefede bağlar yolu üzerinde Büyük İskender denilen geniş bir saha vardır ki, bu geniş yere Çıleder derler. Bu da, orada oldukça mükemmel yapılmış bir kulübe içerisinde yatan dedenin ismine izafeten konulmuş bir isimdir. Hastalığa tutulan kimseler bilhassa yazın oraya giderler. Yanında bulunan kuyunun suyu ile yıkanırlar. Sonra içeriye girerler. On beş kuruş para bırakır, mum diker ve namaz kılarlar. Pencesine bir mıkdar paçavra bağlayarak içeriden bir parça da toprak alıp çıkarlar. Bu topraktan hasta olanların hastalıktan kurtulması için ya toprağı yalattırırlar veya su içerisinde ezip içerler.

§ Afyonda gömülü olan ve

dokuzuncu asırda yaşadığı tahmin edilen Sultan Divanî Mehmet Simaî ismindeki zat hakkında pek zengin efsaneler vardır. Bunların bir kısmı yukarıda vardır. Bir tanesini daha yazıyoruz : Mevlana Celâlettinin yazdığı « Divanı kebir » nam kitabı bir zamanlar Acemler çalmışlar. Sultan Divanî sağlığında bunu istirdada memur olmuş, yanında bulunan bir kaç kişi ile Acemistana sefer yapmış. Yolda erzakları tükenmiş, fakat Sultan Divanî hiç endişe etmemiş, gûya bir pirinç tanesi bulunuz demış. Bulmuşlar ve kazana koymuşlar. Sultan Divanî bu bir pirinci muhtevi kazanı ocağa koymuş ve bir şeyler okuyup üflemiş, bır de ne görsünler kazan ağzına kadar pirinç pilavile dolmuş ve cümlesi oturup yemişler, karınlarını doyurmuşlar.

E. Periler, Cinler

§ Halkın kısmı azamı etrafımızın gayrı mer'i bir takım kuvvetlerle sarılı olduğuna inanırlar. Bu görünmiyen kuvvetler de melekler, periler, cinler (müslüman cinler, fena cinler) v. s. dir.

Melekler hakkında pek çok efsaneler vardır. Bu efsaneler cahil hocalar ve bir takım kitaplar vasıtasile asırlardanberi halka telkin olunmuştur.

İşte bu gibi kitaplar da halkın itikadını artırmıştır. Melaikenin adedini Allah bilir. Halkın bir kısmı yağmur tanelerinin her birini bir melek atmıştır. Kıyamete kadar bir melek ancak bir defa yağmur tanesi atabilecektir, demekle meleklerin çokluğunu anlatmağa çalışıyorlar.

F. Ahirete müteallik hurafeler

Ölüm :

Cennette Tubâ ağacı vardır. Herkesin o ağaçta bir yaprağı bulunur. O yaprak vaktü zamanı gelince [ecel yetince] düşer. O anda Ezrail gelıp o kimsenin canını alır. Ölüyü mezara koyarlar. Bir kaç saat geçtikten sonra bir gürültü olur. Ölü bu gürültü üzerine mezarda başını kaldırır ve başı mezar döşemesine şiddetle çarpar. O zaman ölü düşünür: " Ya, demek ki ben ölmüşüm » der. Bir müddet sonra müthiş (zebani) denilen devcüsse bir melek gelir. Ölüye « Rabbin kim ?» der. Ölü bu suale güzel cevap veremezse vay başına geleceklere.

Zebani elinde tuttuğu büyük ve kızgın topuzu ölünuün başına şiddetle vurur. Ölü yüz bin parça olur. Fakat derhal gene eski halini alır. Aynı suali ve müteakiben «Prygamberin kim, hangi mezheptensin ?» gibi bir takım diğer sualleri de arkasından sıralar. Eğer ölü bu suallere güzel cevaplar veremezse mahut topuz sayılarca zavallı ölünün başında patlar. Nihayet mezarda cehenneme doğru bir pencere açılarak orada bırakılır ve kıyamete kadar ebediyen yanacağı cehennemin manzarasını korkularla seyrederek muazzep olur. Yukarıki suallere iyi cevap veren - ki bu kimse evamiri ilâhiyeyi ifa eden ve evliyaya hürmet eden kimsedir - mezarında cennete doğru bir pencere

açılır ve o pencereden bütün cennetin güzelliklerini doya doya seyreder ve ileride kalacağı yeri görmekle neşe bulur. Hulâsa kıyamet gününe kadar mezarında müsterih kalır.

Ölülerin ruhlarını sevindirecek bir takım şeyler yardır. Bunlar diriler tarafından işlenir. En başlıcası ruhlarına ittihaf olunan kur'an parçalarıdır. Fakat yalnız bundan ibaret değildir. Ezcümle, bir çok kasabalarda senenin muayyen bir gününde bütün evlerde pişen ve (lokma) denilen yağ içinde kızarmış taamlar yapılır. Bu taamlara fevkalâde ehemmiyet verirler. Senede bir defa bile bolca yağlı bir yemek yapmağa muktedir olamıyan aileler o günün yaklaşmasile telaşa düşerler ve o günün şerefine ve ölülerinin ruhlarını şenlendirmek için mutlaka mezkûr yemeği hazırlayacaklardır.

Halkın kısmı azamının itikadınca mezara defnolunan ölü ilânihaye orada kalacak değildir. Bir gün Suru İsrafil üfürülecek ve o zaman her ölü mezarından kefenile kalkacaktır. Halbuki ceset toprak haline inkilâp etmiştir.

Evet, bütün azâsı toprak haline inkilâp eden ölünün yelnız küçük bir kemiği katiyen çürümeyecek ve o Suru İsrafıle kadar kemik halinde kalacak. Suru İsrafılin nefhedildiği anda o kemik bütün diğer aksamı bedeni etrafında toplayarak kemafissabık insan olacaktır. Tetkikatım neticesinde katıyen çürümiyeceğine itikat olunan küçük kemik kuyruk sokumundaki küçük kemıktir.

Dünyada Allahın evamirine itaat ve nevahiden içtinap edenlerin öldükleri zaman mezarlarına bazan nur düşer imiş. Bunu halk gözile gördüklerini söylerler.

Cehennem hakkında :

Halk arasında evsafı hakkında kur'andakinden fazla şeyler vardır.

Cehennem alelumum müthiş bir ateş deryasıdır ve üzerinde sırat denilen köprü vardır. Suru İsrafilin nefhinden sonra uyanan ve mezarlarından kalkan bütün insanlar oradan geçmeğe teşebbüs edeceklerdir. İyi insanlar salimen geçecek, fenaları ise derhal köprüden aşağı yuvarlanacak ve senelerce, hattâ asırlarca o ateş deryasında kalacaktır. Kâfirler için orası ebedidir. Fakat islâmlar Allah tarafından takdir olunan zaman zarfında yanacaklar, badehu oradan çıkacaklardır. Cehennemin (Zebanı) denilen bir takım muhafızları vardır.

Cehennemin bir de canlı olduğu itikadı mevcuttur. Şöyle ki « Cehennem yedi başlı bir ejderhadır. onun karnı da acıkır. İşte cehennemin yegâne gıdası münkirler ve asilerdir. Onlar cehennemin ağzına atılırlar. »

Pek mütebayin olarak tasavvur olunan bu (cehennem) e bir mahal tahsıs edildiğini de görüyoruz. Filhakıka cehennemin nerede bulunduğu hakkında bır takım vaizlere ve bazı fertlere sorduğum suallerin bazılarına [onun mahallini ancak Allah bilir] tarzında cevap almakla beraber.

kısmı azamı bir mahal tayin ettiler. Ekserisine göre - ki bu hususta da eski bir takım yazılmış şeylerin tesiri bulunduğu muhtemeldir - yedi kat yerin altındadır.

Cennet hakkında :

Bir kısmına göre cennet Kur'anda tavsif edildiği gibi bir varlıktır. Her iyi kimse öldükten sonra orada saadeti ebediyeye mazhar olacaktır. Oradaki hayat için nihayet yoktur. Orası bir namütenahiyet âlemidir. Fakat bu mevhum varlık itikadı bu kadarla kalmamıştır. Cennetin kuranda mevcut olmayan bir çok evsafı vardır. Netekim buna göre, cennette kadayiften odalar, nefis yemeklerden ağaçlar, baklavadan divarlar ve evler ve saire mevcuttur. Bir iş için ziyaret ettiğim bir köyde bir ihtiyar cennet hakkında sorduğum suale: « Evet orada ebediyet vardır ve herşey boldur. Meselâ orada sen bir ağacın altında otururken ağaca bir kuş konsa ve sen de şu benim elime geçsede pişirip yesem desen hemen o kuş çabucak pişer ve bir altın tabakla senin önüne gelir. Sen o kızarmış kuşu yersin ve tabağı havaya fırlatırsın, tabak havada kaybolur gider ... » tarzında cevap vermişti.

*

Yukarıda izah ve tavsif ettiğim cehennemin şedit ve ebedî azablarından kurtulmak ve yine tavsif olunan cennetin ebedî güzelliklerine kavuşmak ve orada ebedî bir hayat geçirmek için ne yapmak lazımdır? Evet, bunun için yeğane yapılacak şey Allah, peygamber, evliyaların rızalarını tahsil etmek, yani onların gösterdikleri yoldan gitmekdir. Bu yol basittir. En birincisi « dünyayı hakir görmek » dir. Avamdan hocaların vazını dinlemiş - veya dinlememiş - her hangi bir ferde bu hususu sorsanız « dünyanın muvakkat olduğunu vebinaenaleyh yalnız ahiret için çalışmak lâzımgeldiğini » söyler.

G. Dünya hakkında hurafeler

Balıkesir, Eskişehir, Balya, Bolvadın, Afyon ve Uşakta halktan bazılarına dünyanın nasıl ve nerede olduğu hakkında sorduğum suallere aldığım cevaplar pek gariptir. Bazısı : « Dünya dümdüzdür, eğer dağlar filân olmasa dünyanın bir ucu na dikilen bir yumurta öteki ucundan görülebilir. Bir nihayeti vardır ki ondan ötesi Kaf dağıdır. Dünya bir sarı öküzün üzerinde durmaktadır.» diyor. Öküz neyin üzerindedir ? Tarzındaki sual ise «Allah bilir» cevabile neticeleniyor.

Bazıları ise « dünyanın yuvarlak olduğunu ve fakat bir sarı öküzün boynuzları arasında bulunduğunu » söyliyor. « Öküzün yetmiş bin ayağı olduğunu ve her iki ayağının arasında binlerce senelik yol bulunduğunu, hatta öküzün boynuzlarının da yakuttan ololduğunu » söyliyorlar.

Bunlara öküzün de ne üzerinde olduğunu sorduğumda bir kısmı kaya üzerinde olduğunu bir kısmı ise « Allah bilir » cevabını verdiler.

Musa Kâzım